

BANKA VE

EKONOMİK 7 YORUMLAR

AYLIK DERGI
YIL : 37
TEMMUZ 2000
•
2.000.000 LIRA

- TL'DEN SIFIR ATMA OPERASYONU
- ÇEVRE VERGİLERİNİN GELİŞİMİ
- SOSYAL GÜVENLİK REFORMU

Temizlik Marathon'un işi!

Marathonlar, işyerinin vazgeçilmez elemanları:

Tuvalet kâğıtları, havlular, peçeteler, muayene masa örtüsü, endüstriyel havlu, klozet kapak örtüsü, bardak altlığı...

Hepsi de temizliğin, sağlığı ve kaliteli hizmetin ayrılmaz birer parçası. Marathonlar işyerinin, işini bilenlerin ideal temizlik kâğıtları!

Üstün kaliteli ve ekonomik Marathonlarla siz de işinizi kolaylaştırın...

MARATHON

İlçecacıbaşı | FORT JAMES
İpek Kağıt

Girişim Pazarlama A.Ş. İpek Kağıt'ın tüm Türkiye'de tek yetkili satıcısıdır.

Adana
(0322) 228 65 20

Ankara
(0312) 468 94 68

Antalya
(0242) 323 78 54

Bursa
(0224) 232 00 40

İstanbul
(0212) 212 86 17

İzmir
(0232) 232 51 76

Samsun
(0362) 435 47 41

BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR

TEMMUZ 2000 • YIL: 37 • SAYI: 7 • 2.000.000 LIRA (KDV DAHİL)

**Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş. Adına
İmtiyaz Sahibi**

BÜLEND ÇORAPÇI

**Yazı İşleri Müdürü
DR. ÖZTİN AKGÜÇ**

**Danışma Kurulu Başkanı
ŞİNASI ÇELİKKOL**

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Dr. Özün Akgüç • Prof. Dr. Erdoğan Alkin • Prof. Dr. Güven Alpay • Dr. Orhan Altan • Tevfik Altınok • Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Prof. Dr. Ömer Faruk Batırel • Dr. Metin Berk • Prof. Dr. Ünal Bozkurt • Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu • Prof. Dr. Nasuhi Bursal • Yavuz Canevi • Ege Cansen • Halik Ceyhan • Mehmet Gün Çalıka • Ozer U. Çiller • Bülend Çorapçı • Ahmet Demirel • Zeki Döşüoğlu • Necdet Durakbaşa • A. Aydın Dündar • Gazi Erçel • Kaya Erdem • Tarhan Erdem • Oktay Ersoy • Prof. Dr. Cumhuri Ferman • Prof. Dr. Atilla Gönenli • Prof. Dr. Emre Gömensav • Doç. Dr. Seyfettin Gürsel • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu • Erhan Işıl • Prof. Dr. Halik A. Kabalıoğlu • Prof. Dr. Müin Kemal Kafalı • Adnan Başer Kafaçoğlu • Y. Doç. Dr. Ahmet S. Kalın • A. Nazif Keyman • Prof. Dr. Yıldırım Kalkıs • Prof. Dr. Tamer Koçel • Kemal Kırdas • Prof. Dr. Kemal Kurtuluş • Prof. Dr. Erol Mauisalı • Prof. Dr. Orhan Morgül • Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu • Ziya Nehoğlu • Ergin Neig • Alp Orçun • Rahmi Önen • Prof. Dr. İsmail Öztaşlan • M. Celâlettin Özgen • Ertan Özgür • Tunca Özilhan • Selâhattin Özmen • Ertuğrul İhsan Özel • Prof. Dr. Ergun Özsuay • Prof. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Reha Poyay • Prof. Dr. Dündar Sağlam • Halik Soydan • Prof. Dr. Mehmet Şikri Tekbaş • Osman N. Torun • Fikret M. Tuncer • Nezir Tunçsiper • Prof. Dr. Gül G. Turan • Doç. Dr. Şeref Türan • Prof. Dr. T. Güngör Uras • İbrahim Ülken • Dr. Cüneyt Ülsever • A. Doğan Yalın • Mehmeti Tarık Yaşa • Doç. Dr. Güksel Yücel • Prof. Dr. Ahmet Yüksel

Yazı Kurulu

Dr. Özün Akgüç • Doç. Dr. Seyfettin Gürsel • Prof. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Dündar Sağlam • Prof. Dr. T. Güngör Uras

**Genel Yayın Yönetmeni
MUSTAFA BARIŞ**

BU SAYIDA

Ekonomik Göstergeler (İç)	2
Yrd. Doç. Dr. İrfan Kalaycı TL'den Sıfır Atma Operasyonu	3
Ekonomik Göstergeler (Dış)	18
Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Bankacılık Sektöründen Haberler	19
Birol Kovancılar Çevre Vergilerinin Gelişimi, Teorik Temelleri ve Sahip Oldukları Özellikler	27
Mustafa Barış Sermaye Piyasası	50
Prof. Dr. Hüsnü Kızılyallı Sosyal Güvenlik Reformu	57

İdare Yeri: Binbirdirek Mah. Suterazisi Sok. No. 6/2, 34400 Sultanahmet – İstanbul • Tel: (0212) 518 17 32 • Faks: (0212) 518 66 43
Yazınca: P. K. 769; 80005 Karaköy – İstanbul • Açıklama: Dergi'deki yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir • Dergide yayınlanan yazılarda görüşler, yazarlarına aittir. • 2000 Yılı Abone Bedeli (KDV dahil): 22.000.000.- TL • Öğrencilere: 15.400.000.- TL • **Banka Hesap Numaraları** (İstanbul): Akbank Nişanca Şubesi 10469-5, İş Bankası Çağaloğlu Şubesi 256319, Yayı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi 2269-9, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi 768, T. Ticaret Bankası Nuruosmaniye Şubesi 21345 • Baskı: Kurtiş Matbaacılık, Telefon: 518 11 28 • Dizgi: Celal Aydın (0212) 677 65 62 • (0532) 540 24 23 • Gilt: Dostlar Çilievi, Tel: 526 59 24 • Baskı Tarihi: 15 Temmuz 2000

Genel Dağıtım: Yayıncı •

Ekonomik Göstergeler (İç)

Temmuz / 2000

	1996	1997	1998	2000		
				Aralık	Şubat	Mart
T.C. MERKEZ BANKASI						
Döviz ve Altın Mevcudu (milyon \$)	-	19475 0	20723 0	24233 0	24220 0	23907 0
Banknot Miktarı (milyar TL)	-	758878 0	1328542 0	2390748 0	2399 7(*)	2371 4(*)
T.C. Merkez Bankası İç Kredileri (milyar TL)	-	346408 0	9098 0	9826 0	10 6(*)	6 5(*)
Hazineye Kısa Vadeli Avans (milyar TL)	-	337623 0	-	-	-	-
BANKALAR (milyar TL)						
Toplam TL Mevduat	3294383.7	6625325.0	24185291.0	-	-	-
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	474632 3	950426 0	2114790 0	-	-	-
Tasarruf Mevduatı	1733118 2	3193612 0	6427369 0	-	-	-
Vadesiz Tasarruf Mevduatı	133919 9	233887 0	326405 0	-	-	-
Vadeli Tasarruf Mevduatı	1599198 3	2959725 0	6100964 0	-	-	-
Mevduat Sertifikası	11207 6	159 0	15 0	-	-	-
Resmî Kuruluş Mevduatı	165741 0	221416 0	364966 0	-	-	-
Bankalar Mevduatı	485498 2	1241192 0	2410724 0	-	-	-
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	424186 2	970491 0	2037881 0	-	-	-
Döviz Tevdatı	2851132 0	5920236 0	10783777 0	-	-	-
Toplam Krediler	3860069.8	8811893.0	14122355.0	-	-	-
Tarım	668826 0	1504492 0	1.170731 0	-	-	-
İhtisas Kredileri	351902 0	668676 0	-	-	-	-
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkâr)	72522 0	140062 0	211324 0	-	-	-
Gayrimenkul	77380 0	127097 0	311220 0	-	-	-
Denizcilik	4732 0	13259 0	21491 0	-	-	-
Turizm	11770 0	15958 0	25789 0	-	-	-
Diğer İhtisas Kredileri	74766 0	187063 0	304221 0	-	-	-
Ticari, Sınai, Sair	2598171 3	6155286 0	2044776 0	-	-	-
PARA ARZI (milyar TL)	-	1378604.0	2284174.0	4931262.0	4737.2(*)	5203.6(*)
FİYATLAR (DİE: 1987 = 100, 1994 = 100)						
Toplam Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)	-	787 7	1215 1	1979 5	2179 3	-
Tarım (Genel)	-	951 2	1635 4	2126 3	2470 6	-
İmalat Sanayii (Genel)	-	743 5	1093 8	1932 9	2090 4	-
Tüketici Fiyatları (Türkiye)	-	857 5	1488 1	2456 6	2671 3	-
Tüketici Fiyatları (İstanbul)	-	875 1	1490 5	2521 0	2731 5	-
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)						
Dışalım (CIF)	-	48559 0	45921 0	4069 5	7102 8	-
Dışsatım (FOB)	-	26261 0	26881 0	2683 3	4108 9	-
İçî Dövizleri	-	4197 0	5356 0	4529 0	-	-

Notlar: (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın stokunun yeniden değerlendirilmesinden doğan değer artışı dahilidir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Para arzı (M.) dar anlamıdır. (4) Fiyatlar, Ocak/1996'dan itibaren +1994=100 olarak verilmektedir. (5) Dışalım, dışsatım rakamını Şubat/1996, içî dövizleri Ocak/1996 libaritesidir.

(*) 2000 yılı Şubat ve Mart ayları Banknot Miktarı, T.C. Merkez Bankası İç Kredileri ve Para Arzı Trilyon TL'dir.

■ rüşler

İDoç. Dr. İRFAN KALAYCI

Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

'den Sıfır Atma Operasyonu

I. Giriş

Paradan sıfır atma konusu, banknotlarda artan sıfırların süregelen (chronic) enflasyonu yansıttığı 1983'ten beri Türkiye'nin hep gündeminde yer almıştır.

Bol sıfırlı Türk Lirası (TL) enflasyondan kaynaklanan -çok yönlü- bir sorun olarak ulusal ekonominin içinde bulunduğu "yarı gelişmişlik" durumu bir ayna gibi yansıtmaktadır. Temel ekonomik birimler olan halk, iş dünyası (işletmeler) ve devlet kendilerini bu aynada görebilirler; çünkü TL'ye eklenen her bir sıfırın kökeninde bu ekonomik birim-

lerin enflasyon yaratıcı davranışları yatmaktadır. Bir bakıma paradan sıfırların atılmasını savunanlar, paraya sıfırların eklenmesine yolaçan kesimlerdir.

Enflasyonun, bizzat kendisinin ve onunla nasıl mücadele edileceğinin bile "sorun" olduğu ülkemizde, özellikle son on yıldır, enflasyonu önleme çabaları ile paradan sıfır atma tartışmalarının neredeyse aynı zamana denk düştüğü gözlemlenmektedir. Söz konusu çabaların da, tartışmaların da odağında, para ve para politikalarından sorumlu olduğu için Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) vardır. Ayrıca

TCMB, en son, geçen yılbaşında kamuoyuna sunulan anti-enflasyonist programının başarılı olması halinde paradan sıfır atma operasyonunun mutlaka yaşama geçirilmesi gerektiğini ileri sürerek bu tarihsel gözlemleri doğrulamaktadır.

Türkiye'de her hükümet gibi şimdiki koalisyon hükümeti de kendisiyle özdeşleşebilecek bir ekonomik istikrar programını yürürlüğe koymuştur. Ve yine TCMB'nin "teknik tercih" olarak açıkladığı, fakat hükümetin programında yer almadığı bilinen paradan 6 sıfırın atılması gündemdedir. Bundan önceki koalisyon hükümeti döneminde de aynı TCMB, TL'den 3 ya da 5 sıfır atma ve hatta yeni bir para birimine geçiş projesini tartışmaya açmıştı⁽¹⁾.

Bu çalışmanın amacı; halk, iş dünyası ve devletin pencerelerinden bakarak, paradan sıfır atma operasyonunun gerekçelerini, başarı koşullarını ve etkilerini irdelemektir.

II. Paradan Sıfır Atmanın Gerekçeleri

TL'den niçin sıfır atılması gerektiğini halk, iş dünyası ve devlet birbirinden farklı düşünmektedir.

A. Halk Açısından

Türkiye'de halk süregelen yüksek enflasyonla tanıştığı, döviz alışverişini serbestçe yapabildiği

1980'lerden bu yana; kazandığı, biriktirdiği ve harcadığı paraya bir tür "kağıt parçası" gözüyle bakmaktadır. Çünkü parasal özelliklerin başında gelen "değer biçme" özelliği, ulusal paramız TL için önemli ölçüde aşınmış bulunmaktadır. Bilinmelidir ki, eğer bir para değer biçemiyorsa hiçbir zaman değerli sayılmaz, dolayısıyla halkın gözünden de düşer.

TL'yi günümüzde böyle acınacak bir konuma getiren nedenler bir anda değil, uzun bir süreçte oluştu. Enflasyon, bütün iniş çıkışlarına⁽²⁾ ve değişen ekonomik ve siyasal koşullara karşın, paramızın satın alma gücünü azaltan başlıca etmen oldu. Maaş ve ücretler enflasyona karşı erirken, elinde satacak mal ve hizmeti bulunan ve bunların fiyatını istediği gibi ayarlayabilen kamusal ve özel işletmeler ise enflasyonu bir gelire dönüştürdüler. Böylece enflasyonla ya da enflasyondan üretken gelirin yanı sıra bir de rant geliri doğdu.

Halkı TL'den soğutan ikinci neden, TL'nin ABD Doları, Alman Markı, İngiliz Sterlini gibi "sağlam" yabancı paralara ve hatta sınır komşularımızdan Yunanistan, Bulgaristan, İran ve Suriye gibi "sıradan" denebilecek paralarına karşı değer yitiriyor olmasıdır⁽³⁾. TL'nin devalüasyonu yüzünden ihraç mallarımız dışarıda ucuza, içeride ise pahalıya tüketilmektedir. Ayrıca ithal hammaddeye dayalı ihraç ürünlerin maliyeti artmakta, bir başka deyişle, it-

halat pahalı yapıldığı için ihracat yoluyla elde edilmiş döviz geliri, parası TL'ye karşı değer kazanmış ülkelere geri gitmiş olmaktadır.

Bütün bunlardan şu sonuç çıkmaktadır ki, her ulusal paranın olduğu gibi, TL'nin de iki büyük düşmanı vardır: Birincisi içerideki düşman, enflasyon; TL cinsinden kazanılan gelirden "çalan", yani hırsız. İkincisi dışarıdaki düşman, devalüasyon; dövizle yapılan borçlanmayı olduğundan büyük gösteren ve satılan malların miktarını arttırsa da kur farkından dolayı sağlayacağı geliri azaltan, bir diğer hırsız. Dünyadaki bütün Merkez Bankaları gibi TCMB'nin de asıl görevi, bu ikiz düşmanı zararsız hale getirmektir. Bunun için TCMB etkin ve hızlı hareket etmek zorundadır. Bu amaçla, TCMB, parlamentodan ilgili yasaların çıkmasını gerektirmeyen her türlü para ve faiz politikasını uygulama yetki ve sorumluluğu ile donatılmıştır.

Enflasyon ve devalüasyon nedeniyle bir kağıt parçası biçiminde algılanan TL, halkın cebine ve hesaplarına bol sıfırlı para olarak girmektedir. Banknotta sıfırlar arttıkça halk bozuk paralardan kurtulmak gibi küçük bir avantaj elde etse de, bunun gerçek anlamı hayat pahalılığı demek olduğundan sürekli bir huzursuzluk duymaktadır. Halk bol sıfırlı para harcadıkça, aslında düşük değerli bir parayı harcadığının farkında olarak, bundan en kısa zamanda kurtulma gereksinimini de

duymaktadır. Pratik bir çözüm olarak, fiyat etiketlerini üç sıfırsız ve hatta altı sıfırsız okumaya başlayan halk, alışverişini "kaç bin - kaç milyon lira" türünden sorular yerine sadece "kaç lira - kaç para" diye sorarak yapma alışkanlığını kazanmıştır. Paradan sıfır atma operasyonu, gerçekleşirse, bu fiili alışveriş alışkanlığıyla örtüşebilecektir.

B. İş Dünyası (İşletmeler) Açısından

Başta büyük ticaret ve sanayi işletmeleri olmak, üzere genel anlamda iş dünyası bol sıfırlı paradan yakınmaktadır. Çünkü sıfır kirlenmesi yüzünden paranın hesaplama külfeti vardır. Ayrıca pekçok şirketin kullandığı bilgisayar paket programlarında bol sıfırlar hem sorun olmakta ve hem de görüntü kirliliği yaratmaktadır⁽⁴⁾. Zaten uzun bir süredir marketlerde, petrol istasyonlarında, halk pazarlarında fiyatlar genellikle 3 sıfırları atılmış halde konuşulup yazılmaktadır. Kısacası, iş dünyası açısından paradan sıfır atma beklentisi, uygulamada varolanı kağıt üzerine de geçirerek yasal hale getirmekten başka bir şey değildir.

C. Devlet Açısından

Para, devlet için bir iktisat politikası aracıdır. Ve bu aracı devlet adına kullanabilen tek organ, Merkez Bankasıdır. Günümüzde bazı para politikalarının belirlenmesinde ve/ya

uygulanmasında ticari bankaların, sermaye piyasalarının ve ekonomi bürokrasisinin etkisi ya da katkısı gözardı edilemez. Özellikle paranın hangi yöntemle basılacağı ve piyasaya ne miktarda paranın pompalanacağı sadece Merkez Bankasının tekelindedir. Bu yasal tekelden dolayı "bankaların bankası" ya da "para fabrikaları" olarak bilinen Merkez Bankaları, aynı zamanda bu yasal tekele rağmen keyfi bir anlayışla para basamazlar. TCMB örneğinde çağdaş bir Merkez Bankası, eğer a) ülkede mal ve hizmet hacmi artıyorsa, b) döviz ve altın rezervinde bir artış varsa, c) belirlenen oranda Hazine borçlanacaksa, vb kurallara dayanarak para basabilir. Karşılıksız ve kuralsız biçimde yapılan emisyon uzun vadede ülke ekonomisine enflasyon olarak yansır. Emisyon-enflasyon kısır döngüsü yıllarca sürdüğü zaman, başka olumsuz etmenlerin de etkisiyle, Merkez Bankasının büyük küpürlü banknotlar basmasına yolaçacaktır.

Gerçekte, TCMB hiçbir Merkez Bankası büyük küpürlü (bol sıfırlı) banknot basma yönünde emisyon politikası yürütmek istemez. Bunda genellikle nesnel makro ekonomik ve sosyo-politik koşullar rol oynamaktadır. Günümüzde yeni para basılması gelişmekte olan ülkelerde ve bu arada Türkiye'de ekonominin sefaleti ile özdeşdir. Bizim gibi ülkelerde kağıt para üzerinde yazılı rakam ne kadar büyürse ekonomideki aksaklık ve paranın değerinin

düşmesi o ölçüde artmaktadır. Ya da aksaklıklar (ve de sefalet) kağıt para üzerinde yazılı rakamın kanıtı sayılmaktadır⁽⁶⁾.

TCMB, düşük toplam ulusal gelir ve düşük kişi başına ulusal gelir cinsinden ifade edilen - ve de sanayileşmiş Batılı ülkelere göre mutlak denilebilecek- sefaletin kendi payına düşen sorumluluğu üzerinde daha fazla taşımamak ya da bu sorumluluğun altında daha fazla ezilmemek istercesine, gündeme getirdiği en son haliyle TL'den sıfır atma operasyonunu ciddiye almış ve onun kaderini uygulamaya konulan dezenflasyon programının başarısına bağlamıştır.

Koalisyon hükümetinin programında yer almadığı için gerçekleştirme şansı zayıf olan bu operasyon, TCMB açısından niçin yaşamsal önem taşımaktadır? Çünkü, bir ke-re, bol sıfırlı banknotlar, onları basıp piyasaya süren TCMB'yi yıpratmaktadır. Merkez Bankasının tam özerk olmadığı Türkiye'de, bu yıpranmadan hükümet ve ona destek veren siyasiler de payını almaktadırlar. Nitekim, en son piyasaya sürülen 10 milyonluk banknot yüzünden hem TCMB'nin ve hem de o banknotta imzaları bulunan guvernör ve yardımcıısını o makamlarda tutan hükümetin saygınlığı bir parça daha zedelenmiştir. Zaten dünyada geçerli iktisat politikası bilimine göre, halkın kağıt parçası gözüyle bakacağı -adı- büyük banknotları dolaşıma sokmak bir erdem sayılmamaktadır.

Aslında rakamsal anlamda küçük de olsa, reel satın alma gücü yüksek olan banknotlar "büyüktür", "değerlidir". Kısacası, TCMB, enflasyonun düşüş eğilimine bağlı olarak paradan 3 ya da 6 sıfır sildiği zaman, parasal ve fiyat istikrarını sağlamak konusundaki sorumluluğunu, başlangıç olarak, kanıtlayabileceğini düşünmektedir.

TCMB'nin böyle bir operasyonu ciddiye almasının ikinci nedeni, ileride enflasyonun düşeceğine daha da artacağı ve dolayısıyla büyük ödemeler için 7 sıfırlı banknotların bile yetmeyeceği olasılığına karşı 20, 50 ve hatta 100 milyonluk banknotları basmak zorunda kalabileceğidir.

Daha büyük küpürlü banknot çıkarmamız gerektiğini, yurtiçi enflasyondan çok, gelişmiş ülkelerin küçük küpürlü banknotların satın alma gücüne bağlayan ekonomistler de var. Örneğin, TCMB eski Başkanı Y. Törüner'in de belirttiği gibi; ABD'de 100 dolarlık, İngiltere'de 50 sterlinlik, Almanya'da da 1000 marklık banknotlar dolaşımda olup Türkiye'nin ABD'yi yakalaması için (1999 yıl sonu kurları itibariyle ve yaklaşık olarak) 50 milyon liralık, İngiltere'yi yakalaması için 30 milyon liralık ve Almanya'yı yakalaması için de 300 milyon liralık banknotlar çıkarması gerekir⁽⁶⁾.

Gerçekten de Türkiye ekonomisi, alışık olduğu kötü sürprizlerden biriyle, örneğin bu yıl % 30'lara çekil-

meye çalışılan enflasyonun hâlâ % 70'lerde seyir edeceği bir sonuçla karşılaşacak olursa, bu durumda, bir üst banknotla ilgili şu teknik kural bir kez daha işlemiş olacaktır: "Eğer dolaşımda bulunan paralar arasında en büyük banknot (örneğin 10.000.000 TL), ekonomideki toplam banknot miktarının % 70 ya da % 75'ini aşıyorsa, o zaman bir üst banknota (örneğin 20.000.000 TL' ye) geçilir." Anlaşıldığı kadarıyla TCMB Meclisi süregelen enflasyona endeksli yeni bir banknot çıkarma kararını almak yerine, ekonominin yapışkan enflasyon denilen oransal olarak düşük olsa bile, tek rakamlı düzeye düşürülmesi zor ve uzun zaman alabilen enflasyondan kurtarılmasına koşut olarak paradan sıfırları 3'er 3'er silmeyi tercih etmektedir.

Parada, 6 sıfırın silinmesiyle kuruslu döneme geçilmiş olacaktır. Bunun için, başlangıçta, 1970'lerin ilk beş yılın ortalama enflasyonunu tutturmak yeterli gözükmektedir (TEFE'de % 13.7 ve TÜFE'de % 14.1). Sıfır atma operasyonuna geçerken, yan etkilerini en aza indirmek için, ortalama fiyat düzeyinin en az iki yıl üst üste kararlı olduğu izlenmelidir. Bu, bir istikrar programının başarısı için vazgeçilemez bir koşuldur.

III. Sıfır Atmanın Başarı Koşulları

Eğer paradan sıfır atılacaksa, ekonominin bütün birimleri buna en

iyi şekilde hazırlanmalıdır. Her birinin hazırlanma yöntemi ve süreci birbirinden farklı olabilir. Sıfır operasyonunun başarısı için iş dünyası muhasebe sistemini gözden geçirirken, halk da psikolojik uyumda geç kalmamalıdır. Elbette ilk adımı atacak olan devlettir.

A. Devlet Neler Yapabilir?

Devlet; hükümeti, parlamento-su ve bürokrasisiyle bir bütündür. TL'den sıfır atma operasyonunun teknik boyutundan TCMB, siyasi boyutundan da hükümet sorumludur. Her ikisi de bu operasyonunun hareket noktasını, enflasyonun optimal bir düzeye çekilmesi olarak belirlemiştir.

1. Dezenflasyon Planı

TCMB, enflasyonun tek haneye düşürülmesi için "2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programı, Kur ve Para Politikası Uygulaması" başlığıyla, IMF ile imzalanan / imzalanacak olan stand-by anlaşmalarının desteğinde üç yıllık bir dezenflasyon planı hazırladı. Kamuoyuna 9 Aralık 1999 tarihinde sunulan bu planda, yaklaşık çeyrek yüzyıldan beri oluşmuş yapışkan enflasyondan nasıl kurtulabileceğimizin politikaları açıklanmıştır.

Özette⁽⁷⁾:

• Kamu açıklarının finansmanı için hiçbir şekilde para basılmaya-

cak ve kamu kesimine hiçbir şekilde kredi açılmayacak. Sadece döviz karşılığı para yaratılacak. Kamu borçlanma gereksinimi azalacağı için piyasaya çıkan paralar bankalar tarafından krediye dönüştürülecek.

• 2000 yılında TÜFE % 25, TEFE % 20 ve döviz kuru sepeti (1 dolar+0.77 euro) artış oranı % 20 olacak. TCMB, "enflasyon hedefi öngörülmesi kur politikası" adını verdiği sisteme dayanarak kur sepetini günlük açıklayacak ve önümüzdeki yılın sepet artış oranları bilinebilecek⁽⁸⁾. Böylece TL'ye itibar kazandırılacak.

Bu şekildeki dezenflasyon programının açıklanması enflasyon beklentisini kırmaya yöneliktir. Enflasyonda düşüş sağlandıkça, düşük enflasyona göre TL daha az devalüe edilecek ve "reel döviz kuru" (aynı dönem içerisinde devalüasyonla enflasyon arasındaki fark)⁽⁹⁾ dikkate alınarak TL'nin dış değeri artmış olacaktır. Enflasyona göre devalüasyon politikasıyla "TL'nin döviz karşısındaki değeri, aynen dalgalı denizde gemileri tutan bir çapa gibi fiyatları tutmakta kullanılacak."⁽¹⁰⁾ Bu işleme "nominal çapa" ya da "sabitleştirme"⁽¹¹⁾ denilmektedir. Uygulanan nominal çapa politikası nedeniyle Ocak - Mart 2000 enflasyon oranı % 13.5, sepet devalüasyonu % 16.4, TL'nin reel değeri ise % 9'a çıktı⁽¹²⁾.

• Programla kurların önümüzdeki (birinci) 18 ay içindeki değeri

kesin olarak belli olurken, programın ikinci 18 aylık (Temmuz 2001 - Aralık 2002) döneminde "band uygulaması"na⁽¹³⁾ geçilecektir. 1 Temmuz 2001'den 31 Aralık 2001'e kadar kademeli olarak bandın aralığı % 7.5'e, 30 Haziran 2002'ye kadar % 15'e ve 31 Aralık 2002'ye kadar % 22.5'e yükseltilecek. Band uygulamasında kurun band içindeki hareketlerine TCMB müdahale etmeyecek.

Programla kurların önümü zdeki (birinci) 18 ay içindeki değeri kesin olarak belli olurken, programın ikinci 18 aylık (Temmuz 2001 - Aralık 2001

Programla kurların önümüzde ki (birinci) 18 ay içindeki değeri kesin olarak belli olurken, programın ikinci 18 aylık (Temmuz 2001 - Aralık 2002) döneminde "band uygulaması"na⁽¹³⁾ geçilecektir. 1 Temmuz 2001'den 31 Aralık 2001'e kadar kademeli olarak bandın aralığı % 7.5'e, 30 Haziran 2002'ye kadar

Programla kurların önümüzdeki (birinci) 18 ay içindeki değeri kesin olarak belli olurken, programın ikinci 18 aylık (Temmuz 2001 - Aralık 2002) dönem

Programla kurların önümüzde ki (birinci) 18 ay içindeki değeri kesin olarak belli olurken, programın ikinci 18 aylık (Temmuz 2001 - Aralık 2002) döneminde "band uygulaması"na⁽¹³⁾ geçilecektir. 1 Temmuz 2001'den 31 Aralık 2001'e kadar kademeli olarak bandın aralığı %

leri piyasa güçlerinin inisiyatifine bırakmasından daha iyi olduğu düşünülebilir. Çünkü bu bile, tek başına, devletin hâlâ ekonomiye müdahale edebildiğini dolayısıyla ekonomide varolabildiğini göstermesi açısından anlamlı ve olumludur. Elbette, devletin yanlış bir müdahale yapmaktansa hiç müdahale yapmaması daha doğru olabilir.

2. Teknik ve Yasal Süreç

Dezenflasyon programının bir uzantısı TL'den sıfır atma operasyonudur ve bunun teknisyeni TCMB'dir. TCMB, enflasyonun % 10'lu ya da % 5'li hedef orana doğru düştüğünü ve orada istikrarlı bir şekilde belirli bir süre kaldığını saptadıktan sonra, yeni ve düşük enflasyon oranına bağlı olarak sıfır operasyonunun teknik çerçevesi ile ayrıntılarını kapsayan bir yasa tasarısı hazırlayıp Bakanlar Kurulu'na sunmalıdır. Devletin yürütme organı olan hükümet, TCMB'nin teknik önerisine siyasal riskini de ekleyerek sözkonusu yasa taslağını parlamentoya sunacaktır. TBMM'nin konuyla ilgili komisyonu ve genel kurulu, TL'den sıfır atma ya da Yeni TL (YTL)'ye geçiş projesini, -ulusal parayla ilgili değişiklikler daha fazla duyarlılık gerektirdiği için- herhangi bir yasa maddesi gözüyle değerlendirmeyecektir. Çünkü konu, medya aracılığıyla kamuoyunda bütün yönleriyle tartışılacaktır. Kamuoyu ile parlamento arasındaki demokratik etkileşimin sonucu tasarı-

nın yasallaştığını, bir başka deyişle, teknik ve siyasal aşamaları geçerek yaşama geçirilmesi için, en son, bürokratik aşamaya geldiğini varsayalım. TCMB, sıfırları atılmış yeni kağıt paraları basmak üzere Banknot Matbaası'nı, Hazine Müsteşarlığı ise ufaklık (madeni kuruş) paraları çıkarmak üzere kendisine bağlı Darphaneyi çalıştırmaya başlayacaktır.

Kısaca, devleti oluşturan bu kurumlar (ve doğal olarak kuralları) arasında yeterli eşgüdüm sağlanabilirse, yeni paraya geçişte ve yeni paranın başarılı olmasında iş dünyasının da desteği elde edilebilecektir.

B. İş Dünyası Neler Yapabilir?

Her işletme ya da şirket, önce kendi içinde organize olmalı, özellikle muhasebe sistemlerini, bilgisayar kayıtlarını yeni paraya uyarlamalıdır. Örneğin bankalar otomatik para çekme makinalarını (ATM) yeni parayı tanıyacak hale getirmelidirler.

Yine her işletme sıfır operasyonuna gerekçe oluşturan dezenflasyon programına destek vermelidir. Bunun için üretim, ücret ve fiyat politikalarını hükümetin hedeflediği parasal ve fiyat istikrarı doğrultusunda uygulamalıdır.

Şöyle ki:

İşletmeler tam kapasiteyle çalışarak daha fazla mal ve hizmet üretirlerse, bir yandan halkın taleplerini

doyurarak talep kaynaklı enflasyonu engelleyecek, bir yandan da toplam GSMH'yi arttırmış olacaktır.

Ayrıca mal ve hizmetlerin satış fiyatı, zorunlu olmadıkça arttırılmamalıdır. Çünkü her bir özel ve kamu ürünü zammı birbirini tetikler ve enflasyona karşı elde edilmiş kazanımları boşa çıkartabilir. Gerçekte işletmelerin yaptığı zamların asıl kaynağı, verdikleri maaş ve ücretlerden çok; kamuda, bir işin gereksiz yerde birden fazla personele yaptırılmasından, aşırı kırtasiye masraflarından ve açıkların planlı ve hızlı üretimle yapılamamasından doğan açıklar iken, özelde ise genelde aşırı sermaye birikimi yapma kaygısına dayanan kâr hırsıdır. İşletmeler kurumsal finansman açıklarını zam kolaylığıyla kapatma yöntemini seçmemelidirler.

Son olarak, ekonominin itici gücü olan iş dünyası yeni paraya ne kadar çabuk ve kolay uyum gösterirse, piyasanın çarkları o kadar hızlı ve etkin dönebilecektir. Bu durum, işletmelere kaynak aktaran ve işletmelerden de kendisine kaynak aktarılan bireylere de bir "sinerji" kazandırabilecektir.

C. Halk Neler Yapabilir?

Sıfır operasyonunun başarısında halkın, işletmelere ve devlete kıyasla yapabileceği oldukça sınırlıdır. Yine de halk iki şey yapabilir:

Öncelikle halk, belli bir süre (tahmini 1- 2 yıl) dolaşımında bulunacak olan eski ve yeni paralar arasından kesinlikle yeni parayı benimseme eğilimini göstermelidir. Eski paraların yeni paralara dönüştürülmesi için tanınacak süre aralığı "iyi" seçilmeli ve bu aralık ne kadar kısa tutulursa, operasyonun başarı şansı o derece artmış olacaktır. Yeni para yasası her ne kadar emredici ya da bağlayıcı olsa da, halkın ilgisini / beğenisini çekmeli, yani onun gerçekten bir gereksinimi gidermiş olmalıdır. Biliyoruz ki, demokrasilerde ekonomik olanları da dahil her yasa, halka rağmen değil halkın "nabzı" dikkate alınarak yapılır.

Halkın yapması gereken ikinci şey, göstereceği her tüketici davranışıyla her an enflasyonun bir parçası olabileceğinin bilincine varmasıdır. Böylece, "iyi niyet", "gerçekçilik" ve "kararlılık" ile uygulamaya konulan istikrar programına fiilen destek vermiş olabilecektir.

IV. Sıfır Operasyonunun Olası Etkileri

Sıfırları atılmış yeni paradan dolayı ekonomik birimler değişik açılardan ve düzeylerde etkileneceklerdir.

A. Halk Nasıl Etkilenecek?

Yeni paranın tüketici üzerindeki etkileri daha çok "nostaljik" ve "psikolojik" nitelikte olacaktır. 6 sıfır atıldığında TL' de kuruşlu dönem baş-

layacağı için özellikle orta kuşaaktaki ve yaşlı yurttaşlar, paranın çok "değerli" sayıldığı kuruşla alışveriş yaptıkları günlere tekrar döneceklerdir. Bu nostaljik durumun kalıcı olması beklenmeyecek, çünkü kuruşlu paralar ile onlara eş değerdeki kağıt paralar birlikte piyasada dolaşacaktır.

Yeni paranın halk üzerindeki asıl etkisi, her bireyde farklı düzeyde olabilecek psikolojik niteliktedir:

1. Yoksullaşma Duygusu

Bazı insanlar paradan sıfır atılınca her türlü (ücret, faiz, vb) gelirlerinden de aynı miktarda sıfırların atılacağı gerçeğinden hareketle, yoksullaşacaklarını şanacaklar. Dolayısıyla, daha önce sıradan milyarder olanlar, ceplerindeki ve banka hesaplarındaki paraların nominal değeri bir anda milyonda 1 oranında küçülünce, toplumda bu kez sayılı milyonerler arasına girmekte oldukça zorlanacaklardır. Paranın değerini salt rakamlara indirgeme genel bir yoksullaşma psikolojisine dönüştürülürse, bu, yeni paranın başarısı için ciddi bir handikap olabilir.

2. Para Aldanımı ve Tüketim Tembelliği

Yeni para pek çok insanın tüketimle ilgili alışkanlıklarını ve buna bağlı olarak enflasyona bakış açısını da değiştirebilecektir.

Bazı insanlar, sıfırları atılan paradan dolayı fiyatların düştüğünü sanarak, olduğundan daha fazla mal satın alacaklardır. Bir tüketici reel gelirinde hiçbir değişiklik olmasına karşın reel tüketiminde azaltma ya da arttırma yönünde bir değişiklik yapma biçiminde para aldanımına⁽¹⁵⁾ uğrayabilir. Para aldandını fiyatları yükseltecek bir tüketim çılgınlığı biçiminde gelişirse, ekonomi talep enflasyonu girdabına bir kez daha girebilir. Ayrıca, bir malın fiyatının kısa bir süre içinde 500 bin TL'den 1 milyon TL'ye çıkmasına pek seyrek rastlanırken; kuruşlu ekonomideyken gerekli önlemler alınmadığı taktirde, 50 kuruş olan aynı malın fiyatı bir anda 1 TL'ye çıkabilir. Kuruş üzerinde hesaplandığı için pek önemsenmeyen bu türden artışlar % 100 oranında olup enflasyonla mücadeleyi geri teptirebilir.

Bazı insanlar da, sıfırları atılan ve ayrıca 2 dolar ya da 2 euro'ya eşitleneceği planlanan (Yeni TL) YTL'yi dolar ya da euro'dan bile 2 kat fazla değerli göreceği, bir başka deyişle, 1 YTL ile 2 dolar ya da eşdeğerinde euro satın alabileceği için zorunlu harcamalar dışındaki bütün gelirinden tasarruf yapma eğilimine girecektir. Bu durumda olan insanlar ev, araba ve lüks tüketim mallarına yönelik harcamalarını erteleyerek bir tüketim tembelliği içerisine girebilir. Bu durum, ülke ekonomisinin alışık olduğu talep enflasyonunu aşağıya çekebilir ve hatta ılımlı bir noktada da tutabilir.

Ama bu arada, paranın harcanmasına kıyılmaması, mal ve hizmet tüketimini azaltarak reel ekonomiyi bir durgunluk sürecine de sokabilir.

B. İşletmeler Nasıl Etkilenecek?

Elinde satacak mal ve hizmeti bulunan işletmeler açısından yeni paranın etkileri çok olumsuz olmayacaktır. Çünkü enflasyondan beslenmeye alışmış yerli işletmeler, yeni paraya geçiş koşullarında ve yeni para ortamında da kâr hesaplarından şaşmayacaklardır. Kâr güdüsü her işletme için günümüzde en önemli motivasyon aracıdır. Yeni para dolaşıma girerken, işletmeler, yeni paraya zemin oluşturan düşük enflasyon oranının "kararlılık" arz etmesini istiyorlarsa, kurumsal kârlarının yanısıra hizmet, verimlilik ve devlete vergi geliri sağlama anlayışlarını da bir "istikrar" çerçevesine oturtmalıdırlar. Bir kere her işletme "en az kâr - büyük ciro" modeliyle çalışmalıdırlar. Böylece bir yandan halkın ucuz ve çok tüketim yapması sağlanmış, öte yandan devletin anti-enflasyonist programına gerekli ve zorunlu destek verilmiş olacaktır. İşletmeleri bütün bunlar için özendirme gerekir ki, bu bile başlı başına bir sorundur.

"Sıfırı tüketen paradan, sıfır atarlar" gibi çarpıcı bir sözle bu operasyonun adeta ana fikrini ortaya koyan bir ekonomi yazarına göre, paradan, kaç sıfır atılırsa atılın

fiyat artışlarına yol açacağından, mümkünse az sıfır atılmalıdır. Çünkü bütün fiyat yuvarlamaları yukarıya doğru yapılır. Ayrıca, yeni para ile fiyatlar olduğundan daha düşük algılanacağı için bundan dolayı arada zam yapmak işadaminin doğasına uygun düşer ⁽¹⁶⁾. Demek ki, ne kadar az sıfır atılırsa, büyük bir kartopu örneğindeki gibi, süregelen-yüksek enflasyonun habercisi mini zamlar da o kadar da az olur.

Paradan 6 sıfır silme operasyonu, bilanço kalemlerini kuruşa uydurarak yazmaları gerekecek olan bütün işletmeler için 6-sıfırsız biçiminde gerçekleşmeyecektir. Bu operasyon, somut olarak 1, 5 ve 10 milyonluk banknotlar için geçerli iken küçük (100 ve 500 binlik) banknotlar için ise 4 sıfırın silinmesi biçiminde gerçekleşecektir ⁽¹⁷⁾. Örneğin, elimizdeki 100 milyon TL önce 2 sıfır ekleyerek kuruşa çevrilecek, sonra 6 sıfır silerek yeni 10 kuruş elde edilecek. Bu durumda tıpkı halkın kafası gibi muhasebecilerin de hesapları karışabilecektir.

Para denilince ilk akla gelen bankalar, yeni paranın ekonomiye yerleşinceye kadar en etkin olmaları beklenen işletmelerdir. Bunlar paradan para kazanan işletmeler olarak yeni para sürecinde müşteri hesap kayıtlarını hem sıfırlı ve hem de sıfırsız paraya göre tutmaları gerekecektir ki, bu da başlı başına bir ek maliyettir.

Guvernörün açıklamasına göre,

1 YTL ; 2 dolar ya da 2 euro'ya eşitleneceği için ihracat ve ithalat, dış borç ödemeleri vb faaliyetlerin kur bazında izlenmesi son derece kolaylaşacaktır.

C. Devlet Nasıl Etkilenecek?

Devlet, ekonomik ve siyasal organlarıyla "egemenlik hakkı"na dayanarak kuracağı yeni para sistemiyle belki de halk ve işletmelerden daha fazla etkilenecektir. Paradan sıfır atma gibi, teknik yönden kolay fakat ekonomik ve siyasal sonuçları açısından zor ve önemli bir operasyonun başarısızlığı halinde, "fatura" devlete çıkartılacaktır. Başarısızlıkların devlete fatura edilmesi, başarıların ise piyasa güçlerine atfedilmesi, serbest piyasacı zihniyetinin tipik bir alışkanlığı, daha doğrusu hastalığıdır. Vurgulanması gereken, ekonomik başarıların da, başarısızlıkların da halk, iş dünyası ve devlet için ortak olduğudur.

Devletin bu operasyondaki etkisi ve karşılaşılabilecek sonuçlar düşünüldüğünde, şu iki temel soru / sorun üzerinde yoğunlaşmak gerekir:

1. Piyasaya kuruşlu para sokmak gerçekten büyük bir gereksizlik midir?

2. Ekonomiye yeni bir çehre ve uzun bir soluk kazandırması umulan bu operasyon gerçekten "ekonomik" midir?

Bir görüşe göre, halkın kafasını karıştıracağı ve işletmeleri yeni hesap programları arayışına yönlelte-

cek olan kuruşlu para devlet için de pek pratik sayılmaz. Zaten aralarında Belçika, İtalya ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerin de yer aldığı çağdaş dünyanın birçok ülkesinde para biriminin % 1'i demek olan kuruş kullanılmamaktadır⁽¹⁸⁾. Bu nedenle Türkiye'de de paradan 6 sıfır yerine sadece 3 sıfır silinirse kuruşa gerek kalmayacaktır. Halk, sendikalar, işverenler, kısaca piyasanın etkin ve edilgen bütün üyelerinin devletten beklediği, paradan sıfırları silmesinden çok, TL'yi dünyanın sağlam paraları arasında sokması ve bunun için güçlü iktisat politikalarını bulup uygulamasıdır.

Sıfır operasyonu aslında sağlam para arayışı yolunda "sembolik" bir değer taşımaktadır. TCMB'nin enflasyonun düşmesine ve TL'den 6 sıfırın silinmesine bağlı olarak TL/dolar paritesini 2 TL olarak ilan etmesi TL'yi dolara karşı sağlam para yapması için yeterli midir? Gerçekten de bir Amerikalı ya da Avrupalı 2 dolar ya da 2 euro vererek, dünyada konvertibilitesi tartışılan 1 TL'yi alacak mı? YTL'nin Kuveyt Dinarı gibi kağıt üzerinde değeri büyük, fakat dış piyasalarda fiilen konvertibl olmayan bir para olarak işlem görmesi olasılığı çok güçlüdür.

Dezenflasyon programının ilk beş aylık uygulama sonuçları dikkate alındığında, sıfır operasyonu için çeşitli olumlu gerekçelerin oluşmakta olduğu belirtilebilir. Örneğin aylık enflasyonlar düşüş eğilimine girmiş (Nisan ayı ortalama % 3), imalat

sektörü özlenen büyüme ivmesini kazanmış, hazinenin borçlanma gereksinimi azalmış, faizler inişe geçmiş ve TL yabancı paralar karşısında değer kazanmaya başlamıştır. Ancak döviz kurunun çapa olarak kullanılmasının ihracatı frenleyip ithalatı hızlandırdığı (ilk çeyrekteki ihracat artışı % 1.3, ithalattaki artış % 40 ve dış ticaret açığı % 200'ün üzerinde), cari işlemler fazlasının açığa dönüştüğü, resmi döviz rezervinin azalmakta olduğu da izlenmektedir⁽¹⁹⁾.

Bir de operasyonun ekonomik maliyetine bakmak gerekir. Bir kere bütün sıfırlı banknotların, yerine geçecek sıfırları atılmış banknotlarla kuruşlu paraların çıkarılması devlete ek bir yük getirecek önemli miktarda bir paranın harcanmasıyla mümkündür.

V. Sonuç

Paradan sıfır atma konusu kendi lobisini kurmuş bulunmaktadır. Parada artan ve atılması gereken sıfırlar ile enflasyon arasında kurulabilen çeşitli ilişkiler, para otoriteleri için şu çözüm seçeneklerini sunmaktadır:

Seçenek 1: TL'den sıfır atmak için enflasyonun düşmesini beklemek bir zaman kayıbdır. Enflasyon düşse de düşmese de sıfır operasyonuna hemen geçilmelidir. Bol sıfırları yüzünden para halkın gözünden düşmüştür ve sıfırlardan kurtarılmalıdır. (Tarihte, enflasyonun

düşmesini beklemeden salt sıfır saplantısından dolayı parasından sıfır atan Brezilya gibi hiperenflasyonlu ülkelerin attıkları sıfırların birer birer paralarına eklendiğini görmüşlerdir.)

Seçenek 2: Para otoriteleri paranın şimdiki durumuna müdahale etmemeli, enerjisini enflasyonla mücadelede sırasında harcamalıdır. (Bu bir statükocu yaklaşım olup parada reform yapılmasını savunanlar tarafından eleştirilebilir.) Buna göre, TL'den sıfırları atmak yerine nominal değerini yani sıfırlarını sabitleyerek reel değerini arttıracak önlemler alınmalıdır. Türkiye'nin parayla ilgili önceliği; basımı ve tedavüle sokulması bir "maliyet" oluşturan ve geleceği de belirsiz yeni bir para birimi değildir.

Seçenek 3: Enflasyonda beklenen düşüş sağlanmış ve % 10 ya da % 5'lerde uygun bir süreyle "kararlılık" sözkonusu ise, TL'den sıfırların atılmasında bir sakınca yoktur. Çünkü düşük ve istikrarlı bir enflasyon oranı ile bol sıfırlı para birbiriyle çelişecektir. (Bu, şu anda para otoritelerinin söylemine uygun bir yaklaşımdır. Sıfırları tekrar eklenmemek üzere atılmış olan YTL, ancak ve sadece düşük oranlı ve orada denetim altına alınmış bir enflasyon ortamında uzun ömürlü olabilir.)

Sıfırları atılmış YTL, geniş bir parasal reform; bu parasal reform da vergi ve KİT reformlarından sosyal güvenlik ve personel rejimi re-

formlarına kadar geniş ve güçlü istikrar politikaları paketi içerisinde düşünülmelidir. Ne tek başına sıfır operasyonu para reformu ve ne de tek başına para reformu ile istikrar programı başarılı olabilir. İktisadi aklın tipik bir ürünü olduğundan kuşku duyulamayacak YTL'nin (ya da benzeri anlamda sıfırları atılmış TL) başarılı olabilmesi için halkın psikolojik hazırlığı ve hükümetin de siyasal kararlılığı (iradesi) şarttır.

DİPNOTLAR

1- 1997/98 yıllarında ekonomi çevrelerini meşgul etmiş olan TL'den sıfır atılması projesinin 2000 yılından itibaren tekrar gündeme geleceğini öngören ve bu projeyi teorik açıdan ve bazı hiperenflasyonlu ülkelerin deneyimi ışığında tartışan inceleme için bkz. İrfan Kalaycı, "İstikrar Politikaları Çerçevesinde Yeni TL Arayışı: Niçin, Nasıl ve Nereye Kadar?", Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Yıl:36, S.2, Şubat 1999, ss. 43-53.

2- Beşer yıllık sürelerle enflasyondaki iniş-çıkışlar şöyle gerçekleşmiştir:

DiE yıllık	Ortalama	artış (%)
1970	TEFE	TÜFE
1975	6.74	11.76
1980	10.07	19.04
1985	107.25	101.42
1985	43.24	44.95
1990	53.1	60.3
1995	-	93.6
2000 (hedef)	20.0	25.0

3- TCMB'nin 31 Mayıs 2000 tarihli kurları (TL)

	Döviz alış	Efektif alış
1 ABD doları	613 665	613 235
1 DM	293 147	292 942
1 Sterlin	921 292	920 647
1 Bulgar levası	-	140 168
1 Yunan drahmisi	-	1 585
1 Suriye lirası	-	6 114
1 İran riyali	-	109

Komşularımızdan Bulgaristan 1997' de lewayı DM' ye eşitledi. Leva aynı kurda devam etmektedir. Yunanistan ise, koşullarını yerine getirerek Euro bölgesine girmek üzere.

4- Şeref Oğuz, "Yenik Lira", Milliyet gazetesi, 28 Haziran 1998.

5- Yalçın Doğan, "İktidar Simgesi: Para", Milliyet gazetesi, 20 Mart 1999.

6- Yaman Törüner, "On Milyonluk Banknot", Akşam gazetesi, 23 Kasım 1999.

7- Sabah gazetesi, "9 Aralık Devrimi", 10 Aralık 1999, ss. 9-10-11.

8- Burada uygulanan sabit döviz kur sistemidir. Bkz. Dipnot 13.

9- Örneğin, 1 yılda enflasyon % 10 ve devalüasyon % 5 oranlarında gerçekleşirse TL reel anlamda değer kazanmış, tersi olursa değer yitirmiş olacaktır. (Bkz. Ertuğ Yaşar, "Nominal Çapa Viagra Gibidir!", Güneş gazetesi, 27 Nisan 2000.)

10- E.Yaşar, a.g.m.

11- Bir ekonomik sistemdeki nominal değişkenlerin denge değerinin belirlenmesinde zorunlu bir koşul, bu değişkenlerden birisinin dışsal olarak saptanıp sabitleştirilmesidir ki, buna sabitleştirme ya da çapa (anchor) politikası denilir. Küçük ve bağımlı ekonomilerde sabitleştirilen ilk nominal değer döviz kurudur (bunun alternatifli nominal para miktarıdır). Kurlardaki günlük artışların her gün açıklanması, enflasyonun hızla düşürülmesi ve istikrar politikasının saygınlığı açısından son derece önemlidir. Enflasyonist baskıları azaltmak ve nominal değerler arasında denge kurarak ekonomiyi gerginlikten kurtarmak amaçlandığında, kamu otoriteleri birden fazla değişkeni sabitleyebilir ki, buna da nominal çapa politikası adı verilir (İlker Parasız, Makro Ekonomi: Teori ve Politika, 7.b., Bursa: Ezgi Kit., 1998, s. 274).

12- Bkz. E.Yaşar, a.g.m. Yan etkilerinden dolayı "Viagra" denilen özel bir ila-

ca benzetilen nominal çapa politikasının en belirgin olumsuz sonuçları ekonominin dış ticaret alanında gözlemlenmektedir. (Bkz. Bu çalışmanın IV.B1.)

13- Döviz kuru politikasında band uygulaması sabit döviz kuru sistemine özgü bir uygulamadır. SDK sistemi, herhangi bir Merkez Bankasının parasıyla ilgili olarak ilan ettiği bir merkezi ya da başa baş değerini korumak için davranışta bulunduğu sistemdir. SDK sistem, bir ülke parasının diğer ülke paralarına karşı mutlak olarak sabit bağlanması demek değildir. Genellikle bir müdahale bandının uygulandığı bu sisteme göre, bir Merkez Bankası SDK'yi açıklamakla ilan ettiği kurun altında ve üstünde belirlenen bir bandın dışına çıkılması durumunda döviz piyasasına müdahale eder. Uygulamada SDK sisteminde döviz kurunun sabit olamayacağını gösteren, bir başka deyişle, denge kurunu değiştiren bir çok etmen vardır: Ülkelerarasındaki enflasyon farkı, icatlar, yeni petrol yataklarının keşfi, ulusal paranın arz ve talebini belirleyen çeşitli koşullar... Bu etmenler denge DK' yi sabitleştirilmiş kurdan o denli uzaklaştırabilir ki, sonuçta bir ülke uluslar arası rezervleri olan altın ve dövizini kaybetmeye başlar. Bu kaybı önlemek için daraltıcı para ve maliye politikaları, ithalat kotaları, sermaye çıkışlarına kısıtlamalar devreye sokulur (İ. Parasız, a.g.e., s.478-9).

14- Son 20 yılda dolar TL' ye karşı hep değer kazanarak genellikle enflasyonla at başı gitti:

Yıl	TL / dolar	Yıllık değişim (%)
1980	80.8	103.3
1985	519.6	42.3
1990	2 606.4	22.9
1994	29 669.8	170.6
1999	539 350.0	56.0

15- Para aldanımı iki şekilde olabilir: 1. Bir tüketici, fiyatlarda gördüğü artışı cari harcamaları gelirinde göremeyebilir. Aslında böyle bir tüketicinin durumunda hiç bir kötüleşme yoktur. Ancak bu tüketici,

durumunda bir kötüleşme olduğunu düşünerek buna göre davranabilir. Böylece para aldanımına uğrayan bir aile gelirinden tasarruf ettiği miktarı azaltarak tüketimini arttırabilir. Sonuçta bu ailenin reel geliri değişmediği halde reel tüketiminde bir artış olmaktadır. 2. Bir başka tüketici de, sadece cari gelirindeki artışı fark eden fiyatlardaki artışın da aynı oranda olduğunu fark etmeyebilir. Böylece, bu türden bir aile, durumunun iyileştiğini varsayarak gelirinden tasarruf ettiği kısmı arttırarak tüketimini azaltabilir. Bu durumda kişilerin reel gelirinde hiçbir değişme ol-

madığı halde reel tüketiminde bir azalma gerçekleşecektir (İ. Parasız, a.g.e., s.95).

16- Ege Cansen, "Sıfır Az Para", Hürriyet gazetesi, 3 Mayıs 2000.

17- E.Cansen, a.g.m.

18- E.Cansen, a.g.m.

19- Rakamsal ayrıntılar ve yorumlar için bkz. Öztin Akgüç, "Programın Dış Ticaret Üzerindeki Etkisi", Cumhuriyet gazetesi, 12 Mayıs 2000; Cumhuriyet gazetesi, 27 Mayıs 2000.

KEMAL KURDAŞ

EKONOMİK POLİTİKA ÜZERİNE

İncelemeler-Yorumlar

"Öyle görünmektedir ki, fırsatçı popülist politikacı takımı, dışarda ve içerde borçlanıp günü gün etmek olanağı mevcut olduğu sürece, ekonomik politikada kendiliklerinden hiçbir zaman bilimsel, ciddi politika ve tedbirlere başvurmayacaklardır. Böyle bir tutuma girmeyeceklerdir. Oysa devlet gemisi fırtınalı bir denizde kayalıklara doğru hızla sürüklenmektedir."

Fiyatı: 3.000.000 TL / Öğrencilere indirimli

İsteme Adresi

Binbirdirek Mah. Suterazisi Sokak No: 6/2; Sultanahmet – İstanbul
Telefon: (0212) 518 17 32 Fax: (0212) 518 66 43

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (TEMMUZ 2000)

Ülkeler	GSYİH*	Tüketici Fiyatları*	Ücretler Kazançlar*	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Cari İşlem Dengesi** (Milyar \$) (Son 3 Ay)	Falz Oranları (%)	
							Para Piyasası (Son 3 Aylık)	Kredi
A.B.D.	5.0	3.1	3.5	4.2	-389.4	-367.2	6.72	9.50
Almanya	3.3	1.9	1.8	10.1	65.1	-22.6	-	-
Avustralya	4.3	2.8	2.8	7.4	-8.5	-22.2	6.00	9.00
Avusturya	3.8	1.7	2.0	4.4	-4.7	-4.4	-	-
Belçika	4.5	2.8	3.3	10.9	15.9	11.8	-	-
Danimarka	1.7	3.3	3.6	5.7	4.3	1.6	4.70	7.50
Fransa	3.3	1.5	3.4	11.4	14.7	35.5	-	-
Hollanda	4.2	2.4	2.5	3.4	11.8	22.7	-	-
İngiltere	3.0	3.1	5.1	6.2	-42.5	-18.3	5.56	7.00
İspanya	4.2	3.1	1.7	16.1	-36.7	-15.3	-	-
İsveç	3.0	1.4	3.7	4.9	16.4	5.8	3.75	5.07
İsviçre	3.4	1.9	0.2	2.7	0.5	29.8	3.16	5.50
İtalya	3.0	2.7	2.3	11.5	10.5	5.3	-	-
Japonya	0.7	-0.7	2.2	4.6	126.6	117.2	0.01	1.38
Kanada	4.9	2.4	5.0	7.9	26.7	2.2	5.62	7.50
Euro-11	3.2	1.9	2.2	10.1	42.5	7.7	5.32	4.95

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değil. Kaynak: The Economist, 8 Temmuz 2000.

(*) Yıllık Yüzde Değişim.

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya, A.B.D. ve Kanada için İthalat F.O.B., İhracat F.O.B.; Diğerleri için C.I.F / F.O.B.

Bankacılık

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi

Bankacılık Sektöründen Haberler

Bankacılık Sektörünün Yarıısı Beş Devin Elinde

Türkiye'nin en büyük beş bankasının (Ziraat Bankası, Türkiye Halk Bankası, Yapı Kredi Bankası, İş Bankası ve Garanti Bankası) Türk bankacılık sisteminin toplam aktiflerinden, mevduatlarından ve kredilerinden aldığı pay 1990'dan bu yana ilk kez geçen yıl artış kaydetti.

Türkiye Bankalar Birliği (TBB)'nin 'Bankalarımız 1999' raporundaki verilere göre, 1990'dan bu yana kademeli olarak gerileyen bu oranlar, geçen yıl dokuz yıllık aradan sonra yeniden arttı.

Türkiye'nin en büyük beş bankasının bankacılık sektörünün toplam aktifleri içindeki payı geçen yıl % 46'ya yükseldi. 1998'de % 44 olan toplam aktifler içindeki payın 1990'daki oranı % 54 düzeyindeydi. Yine Türkiye'nin en büyük beş bankasının bankacılık kesimi toplam mevduatı içindeki payı 1998'de % 49'iken, geçen yıl % 50'ye yükseldi. Bu oran, 1990'da % 59'du. Toplam krediler içindeki payı 1998'de % 40 iken, geçen yıl % 42'ye çıktı.

Yapı Kredi Bankası'ndan "Teleyanıt"

Yapı Kredi Bankası, bankaya iş başvurusu yapmak isteyen ya da iş başvurusunda bulunanlar için "Teleyanıt" uygulaması başlattı. Yapı Kredi'de insan kaynakları yönetiminden sorumlu Genel Müdür Yardımcısı Ülkü Feyyaz Taktak tarafından bir basın toplantısı ile açıklanan sistemde, "4440441" numarası arandığında, daha önceden verilmiş olan kişiye özel başvuru numarasıyla, başvurunun hangi aşamada bulunduğu 365 gün, 24 saat kolayca öğrenilebiliyor.

Mevduata Devlet Güvencesi Sınırı Artık 100 Milyar Lira

1994 krizinde mevduata getirilen % 100 devlet garantisi, "2 Haziran 2000 Cuma" gününden itibaren kaldırıldı. Bu yılın sonuna kadar mevduatta güven-ce sınırı 100 milyar lira olarak uygulanacak. Bu sınır, 2001 yılında 50 milyar liraya, 2002'den itibaren ise AB standartlarına çekilecek.

Mevduatta devlet güvencesine miktar sınırlaması getiren kararname "2 Haziran 2000 Cuma" gününden itibaren yürürlüğe girdi. Resmi Gazete'nin "2 Haziran 2000 Cuma" günkü mükerrer yayımlanan karar uyarınca, Türkiye'deki bankalarda bulunan gerçek kişilerce açılmış TL tasarruf mevduatı ile bu nitelikteki altın depo ve döviz tevdiat hesaplarının, bu yılın sonuna kadar 100 milyar liraya kadar olan kısmı güvence kapsamında. Buna göre sözkonusu mevduat hesaplarının 100 milyar lirayı aşan kısmı güvence kapsamı dışında tutulacak. Devlet güvencesindeki mevduatın üst sınırı 1 Ocak 2001'den itibaren ise 50 milyar liraya inecek.

"Sigortaya Tabi Tasarruf Mevduatı ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nca Tahsil olunacak Primler" hakkındaki karara göre, Türkiye'de faaliyet gösteren ve mevduat kabul eden bankaların, yurt içi şubelerinde gerçek kişiler tarafından açılmış olan Türk lirası ve tasarruf mevduatı niteliği taşıyan altın depo ve döviz tevdiat hesapları mevduat sigortasına tabi oldu.

Kararla, mudilerine Fon'dan ödeme yapılacak bankanın, bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul izninin kaldırıldığı tarih itibarıyla, mevduat hesaplarına tahakkuk ettirdiği faizlerin, sözkonusu tarihte mevduat toplamaları en yüksek 5 bankanın uyguladığı faiz oranlarını ortalaması ile bankaca kamuya ilan edilen ve Merkez Bankası'na bildirilen azami faiz oranları üzerinden hesaplanacak tutarları aşan bölümü, sigorta kapsamına alınmadı.

Sigorta kapsamında Türk Lirası olarak yapılacak ödemelerde, bankanın bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul izninin kaldırıldığı tarihteki Merkez Bankası döviz alış kurları esas alınacak.

Altın depo hesaplarının Türk Lirası karşılıkları ise bankanın bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul izninin kaldırıldığı tarihteki İstanbul Altın Borsası seans kapanış fiyatına ve Merkez Bankası döviz alış kurlarına göre belirlenecek.

Bir bankadaki bir kişiye ait sigortaya tabi miktar dahilindeki tasarruf mevduatlarının döviz ve Türk Lirası olmak üzere ayrı ayrı toplamaları, her yılın Haziran ve Aralık ayları itibarıyla ve takip eden ayın sonuna kadar Fon'a bildirilecek. Altın depo ve döviz tevdiat hesapları için dönemin son günündeki İstanbul Altın Borsası seans kapanış fiyatı ve Merkez Bankası tarafından ilan edilen döviz alış kurları esas alınacak.

Tasarruf mevduatı sigorta primleri, bankaların ilgili kanun uyarınca düzenledikleri üç aylık hesap özetleri esas alınarak hesaplanacak.

Prim oranı, hesaplar toplamının üçer aylık dönemler itibarıyla rasyoların tamamını tutturarak bankalar için onbinde 25'i, rasyolardan herhangi birini tutturamayan bankalar için onbinde 26'sı olarak uygulanacak. Prim hesaplamalarında, hesap özetleri ile altın depo ve döviz tevdiat hesaplarına ait dö-kümlerin gönderilme ve tasarruf mevduatı sigorta pirimlerinin ödeme tarihle-ri, Fon tarafından belirlenecek.

Her prim tahsil döneminde ilgili kanun yükümlülüklerini yerine getirme-yen bankaların prim oranı, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tara-fından bir katına kadar artırılabilir.

Karar uyarınca bankalar, bir kişiye ait tasarruf mevduatı ile bu mahiyette-ki altın depo ve döviz tevdiat hesaplarının sigorta kapsamında olan kısımları hakkındaki yazılı açıklamayı şubelerinin görünen bir yerine asmak zorunda-lar. Bu karar ile birlikte, 2 Şubat 1992 tarihli kararname yürürlükten kaldırılır-ken, bugüne kadar açılmış olan hesaplara, vadelerinin sonuna kadar 2 Şu-bat 1992 tarihli kararname hükümleri uygulanacak. Ayrıca, Bankacılık Dü-zenleme ve Denetleme Kurumu'nun faaliyete geçeceği tarihe kadar, bu kar-ar ile Kurul'a verilen yetkiler, Hazine Müsteşarlığı'nın bağlı bulunduğu Ba-kan tarafından kullanılacak.

Yiğit Aydede Toprakbank Yönetiminde

Toprakbank Genel Müdür Yardımcılığına Yiğit Aydede atandı. Bireysel Bankacılıktan Sorumlu Aydede, daha öncede Bireysel Finans konusunda Banka ve Sigorta alanlarında çeşitli görevlerde ve projelerde üst düzey yö-neticilik görevlerini üstlenmişti.

Ziraat Bankası'nın Görev Zararı 5.7 Katrilyon Lira

Ziraat Bankası'nın birikmiş görev zararı alacağıının, 31 Mart 2000 tarihi itibarıyla 5 katrilyon 746 trilyon 806.5 milyar liraya ulaştığı bildirildi. TBMM KİT Komisyonu'na sunulan Alt Komisyon Raporu'na göre, geçen yıl sonu iti-barıyla 5 katrilyon 978 trilyon lira olan bankanın görev zararı alacakları için Hazine, bütçe kanunu uyarınca, 9 Şubat 2000 valörlü 918 trilyon 576.2 mil-yar liralık özel tertip devlet iç borçlanma senedi verdi. Böylece, bankanın kütlü pamuk destekleme ödemelerinden kalan görev zararları hariç, diğer alacakları tasfiye edildi. Bankanın birikmiş görev zararı alacaklarının ödeme planına bağlanması yönünde Hazine nezdinde çalışmaların devam ettiği be-lirtili.

Bayındırbank Sermaye Artırdı

Bayındırbank, ödenmiş sermayesini 20 trilyondan 30 trilyona çıkardı. Ya-pılan açıklamada, aktif büyüklüğünü, 1999 yılında 151 trilyona çıkartan Ba-yındırbank'ın toplam kredi hacminin ise 50 trilyona yükselttiği belirtildi. Açık-

lamada, kurumsal bankacılık faaliyetlerine bireysel bankacılık boyutunu da ekleyen Bayındırbank'ın toplam değeri 500 milyon doları bulan ulaşım, arazi geliştirme, enerji ve iletişim sektöründeki 5 projenin finansmanı ile ilgili çalışmalarını da sürdürdüğünü belirtildi.

Vakıfbank WAP Hizmeti Başlattı

Vakıfbank'ta WAP bankacılığına girdi. Cep telefonu gibi taşınabilir iletişim cihazları üzerinden, bilgi ve servis sağlanmasına olanak sağlayan WAP teknolojisine giren Vakıfbank Wap-724'le bankacılık hizmetlerinden yararlanma imkanı veriyor. Vakıfbank WAP-724 hizmetiyle Bankacılık işlemlerinden bakiye görüntüleme, kredi kartı borcu görüntüleme ve ödeme, fatura ödeme gibi işlemleri gerçekleştirebiliyorsunuz.

Finansbank'a 110 Milyon Dolarlık Sendikasyon Kredisi

Finansbank, Atina'da 110 milyon dolarlık bir sendikasyon kredisi imzaladı. Bir yıl vadeli kredinin faizi libor artı 90 puan. İhracatın finansmanına yönelik olarak kullanılacak sendikasyon kredisi 21 ülkeden 39 bankanın katılımıyla gerçekleşti.

Finansbank bu yıl içerisinde 45 milyon dolarlık IFC kredisi ve 125 milyon dolarlık seküritizasyon olmak üzere iki finansman daha gerçekleştirmişti.

İş Bankası'ndan Portföy Yönetim Şirketi

İş Bankası portföy yönetimi şirketi kuruyor. Banka Yönetim Kurulu, 1 trilyon lira başlangıç sermayeli İş Portföy Yönetimi ünvanlı şirket kurulmasını kararlaştırdı. İş Bankası, şirket sermayesine 500 milyar lira pay ile ortak olacak.

Denizbank Notunu Yükseltti

Uluslararası derecelendirme kuruluşu Thomsan Bank Watch, Denizbank'ın ülke içi kredi notunu C/B'den B'ye, kısa vade yurtiçi para cinsinden kredi notunu da LC-2'den L/C-1'e yükseltti. Yapılan açıklamada B notunun 9 kademededen oluşan değerlendirme sisteminde 3. sırayı oluşturduğu, LC-1 derecesinin ise en yüksek kategori olup bankanın her tür borcunu ve faizini zamanında ödeme gücüne sahip olduğunu gösterdiği belirtildi.

Bank Kapital'e Yeni Genel Müdür

Bank Kapital'de Levent Uğurlu'nun Yönetim Kurulu Üyeliği'ne getirilmesiyle boşalan Genel Müdürlük görevine, kurumsal bankacılıktan sorumlu Genel Müdür Yardımcısı Ali Tayfun Kabalak atandı. Genel Müdür Yardımcısı Sibel Sanus'da, Yönetim Kurulu Üyeliği'ne getirildi. Kabalak'ın Genel Müdürlü-

ge atanmasıyla boşalan kurumsal bankacılık Genel Müdür Yardımcılığı görevini M. Süreyya Dursun üstlendi.

Demirbank Tüm Kartları Ödüyor

Demirbank, diğer bankaların kredi kartlarındaki borç bakiyesini Demirbank Kredi Kartı'na tranfer imkanı tanıyan yeni bir uygulama başlattı. Türkiye'de ilk kez uygulanan kredi kartı borç transferi ile Demirbank, müşterilerine diğer bankalara ait kredi kartı borçlarını, EFT ücreti ve nakit avans ücreti ödmeden, düşük faizle kapatma ve tüm borçları tek bir kartta toplama imkanı veriyor.

Kentbank Arnavutluk'ta Banka Aldı

Kentbank, IFC (International Finance Corporation) ve EBRD (European Bank for Reconstruction and Development) Arnavutluk'un özelleştirilen en büyük ikinci devlet bankası National Commercial Bank'ı aldı. Arnavutluk Maliye Bakanlığı, Kentbank, IFC ve EBRD arasındaki anlaşma, 8 Haziran'da Washington'daki IFC binasında imzalandı. National Commercial Bank'ı (NCB) devralmalarının ardından, IFC ve EBRD'nin bankaya 2'şer milyon dolar öz sermaye yatırımı yapacağı, Kentbank'ın da 6 milyon dolar öz sermaye bağlayacağı kaydedildi.

Sakura Bank'ın Adı Fiba Bank Oldu

Türk Sakura Bank'ın adı, Fiba Bank olarak değiştirildi. Türk Sakura Bank'ın Kasım 1999'da Fiba Holding bünyesine geçmesiyle birlikte Genel Müdür olarak görevlendirilen Hakan Eminsoy, Fiba Bank'a Murahhas Aza, Cenk Tülümen de Fiba Bank'a Genel Müdür olarak atandı. Hazine Müsteşarlığı'ndan alınan izinle gerçekleştirilen isim değişikliği sonrası, bankanın sermayesi 5 trilyon olarak açıklandı.

KKTC'de Yeni Off-Shore

Alternatifbank, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde off-shore banka kurmaya hazırlanıyor. Alternatifbank'dan Borsa'ya gönderilen açıklamaya göre, banka Yönetim Kurulu, off-shore banka kurulması amacıyla KKTC makamlarına başvurma kararı aldı. Ödenmiş sermayesi 4 milyon dolar (yaklaşık 2 trilyon 455.2 milyar lira) olacak söz konusu bankaya, Alternatifbank'ın 3 milyon 999.1 dolar ile ortak olması kararlaştırıldı. Alternatifbank, off-shore banka ile ilgili iznin alınabilmesi için Hazine Müsteşarlığına da başvuracak.

Vakıfbank Yasası Meclis'te

Hükümet, Vakıfbank'ın özelleştirilmesine yönelik yasa tasarısını TBMM'ye sundu. Tasarı ile Vakıfbank'ın satışı yasak olan Vakıflar Genel Mü-

dürlüğü'ne ait % 55'lik A grubu hisseleri ile mülhak vakıflara ait ve yalnızca A grubu tarafından alınabilen % 20'lik B grubu hisselerin satışının önündeki engel kaldırılıyor. Tasarı ile Banka'nın yönetimi de özerkleştiriliyor. Özelleştirme sonucu Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün A grubu hisselerdeki payı % 50'nin altına indiği anda, genel müdürün atanması, görev süresi, görevden alınması gibi konularda başbakanın yetkili olduğunu düzenleyen yasa madesi yürürlükten kalkacak.

Dışbank'ta Yeni Atamalar

Dışbank'ta daha önce Mali Kontrol'den sorumlu Genel Müdür Yardımcısı olarak görev yapan Zeynep Toydemir, Yurtdışı Pazarlama'dan sorumlu Genel Müdür Yardımcılığı'na atandı. Toydemir'den boşalan Mali Kontrol Grubu'nun Genel Müdür Yardımcılığına ise Adnan Menderes Yayla getirildi.

Alternatifbank'a Sendikasyon Kredisi

Alternatifbank, yurtdışı piyasalardan 40 milyon dolar sendikasyon kredisi sağladı. Alternatifbank'dan yapılan açıklamaya göre, Standart Bank London ve Westdeutsche Landesbank öncülüğünde sağlanan 1 yıl vadeli kredi, 16 bankanın katılımı ile gerçekleşti. Anlaşma, "23 Haziran 2000 Cuma" günü imzalandı. Bankanın, 4 yıllık süre içinde 8. kez sağlanan sendikasyon kredisine, 25 milyon dolar için çıktığı, ancak yoğun ilgi üzerine bu miktarın 40 milyon dolara yükseltildiği bildirildi.

Akbank'a Rekor Sendikasyon

Akbank uluslararası piyasalardan 400 milyon dolar sendikasyon kredisi sağladı. Londra'da imzalanan ve ihracat finansmanında kullanılacak sendikasyon kredisinin faizi ise libor artı 0.50 olarak belirlendi. Akbank bu sendikasyon ile dış borçlanma konusunda yeni bir rekor kırarak bir Türk bankasının sağladığı en yüksek tutarlı krediyi aldı. The Bank of Tokyo-Mitsubishi ve Deutsche Bank AG koordinasyonu altında gerçekleşen kredi 17 eş lider banka tarafından sağlanıyor.

Bankaların Kredi Hacmi Genişledi

Bankaların toplam kredi hacminde 200 trilyon liraya yakın genişleme meydana geldi. Merkez Bankası verilerine göre, kredi stoku 2-9 Haziran haftasında 198.8 trilyon lira artarak 20 katrilyon 889.5 trilyon lira düzeyinde oluştu. Artışın büyük bölümü mevduat bankalarının kredilerinden kaynaklandı. Mevduat bankalarının kredileri 129 trilyon liralık artış göstererek 19 katrilyon 471.4 trilyon liraya çıktı. Türk Lirası krediler 109.7 trilyon lira artarak 12 katrilyon 575.7 trilyon, yabancı para kredileri 19.3 trilyon lira artarak 6 katrilyon 895.6 trilyon lira oldu. Banka gruplarına göre yapılan hesaplamada ise,

özel bankaların kredileri 59.1 trilyonluk artışla 12 katrilyon 673.5 trilyon liraya, kamu bankalarının kredileri 86.7 trilyonluk artışla 6 katrilyon 93.6 trilyon liraya ulaştı, yabancı bankaların kredileri ise 16.8 trilyon lira azalarak 704.3 trilyon liraya indi.

Osmanlı Bankası'ndan Yeni Web Sitesi

Osmanlı Bankası, yeni finans portalını www.osmanlifinans.com adresinde hizmete açtı. Osmanlı Finans, tahvil, bono ve para piyasaları, borsa, döviz kurları, yatırım fonlarıyla ilgili bilgilerin yanı sıra, dünya ve Türkiye'den güncel haberler, yurtiçi ve yurtdışı piyasa verileri ile araştırma raporlarını bir araya getiriyor.

Bankalarda İşten Çıkarmalar

Hazine'nin yüksek faizli kâğıtlarıyla kârlarını katlayan bankacılık, kamuda faizlerin bir anda düşüşüyle daralma sürecine girdi. Sektör, mali sistemdeki gelişmelere "uyum sağlama" çabasına yönelirken, ilk aşamada fatura yine çalışanlara çıktı.

Kamu bankaları da dahil, tüm bankacılık sektöründe kuruluşlar yoğun ve toplu işten çıkartmalara yönelirken, tüm bankalarda her düzeydeki uzman, ünvanlı ve ünvansız işine son verilen bankacı sayısı 5 bine ulaştı.

Sektör temsilcileri, bankaların yeni sürece uyum göstermeleri için, personel azaltma, birimlerin birleştirilmesi, elektronik bankacılığın ön plana çıkartılması gibi uygulamaların kaçınılmaz hale geldiğini savundular.

Kamu bankalarının emekliliği hak eden personeli emekli ederek, çalışan sayısını azaltma yanında, sözleşmeli olarak istihdam edilen personelin bir bölümünün de sözleşmelerini yenilemeyerek, eleman tasfiyesine yöneldikleri gözleniyor.

Özel bankalarda ise doğrudan işe son vermeyle son bir kaç ayda banka başına ortalama 50-150 kişilik işten çıkartmaların yaşandığı ve işsiz bankacı sayısının 5 bini bulduğu kaydediliyor.

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilen 8 banka için düşünülen "birleştirme ve tek ya da iki çatı altında toparlanma" uygulamasının devreye girmesi durumunda, geniş çaplı personel tasfiyesinin öngörüldüğü belirtildi. Sekiz bankada çalışan 11 binin üzerindeki personel sayısının yarı yarıya azaltılması çalışmalarının yapıldığı öğrenildi. Bu uygulamanın yaşama geçirilmesi halinde ise yıl sonuna kadar işsiz bankacı sayısının 10 bini bulabileceği, bu sayının da üzerine çıkılabileceği belirtiliyor.

Yurtbank Davasına İlk Ret

Danıştay, Yurtbank'ın Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devrine ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı'nın yürütmesini durdurma istemini de reddetti. Danış-

tay 10. Dairesi, 22 Aralık 1999 tarihli Resmi Gazete'nin mükerrer sayısında yayımlanan ve Sümerbank, Egebank, Yurtbank, Esbank ve Yaşarbank'ın Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devrine ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı'nın iptali istemiyle açılan davalarda, ilk aşamayı tamamladı. 10. Daire, Yurtbank'ın Fon'a devrine ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı'nın yürütmesini durdurma istemini reddetti.

Demirbank'ta Artık Her Gün "Free Friday"

Türkiye'de bazı şirketlerin bir süredir uyguladığı "free friday" (serbest cuma) uygulaması, Demirbank'ta her güne yayıldı. Banka çalışanları, bundan sonra serbest kıyafetle işe gidecek.

Batıda çalışanların serbest giyim ile işe gittikleri, "free friday" (serbest cuma) uygulaması Türkiye'de de hızla yayılırken Demirbank, 1 Temmuz'dan itibaren tüm personeline haftanın 5 günü serbest giyinme imkanı vermeye başlıyor. Banka, bir süredir uygulamayı sadece cuma günleri için yapıyordu.

Çalışanları kalıpsal bir giyim anlayışından uzaklaştırmak amacı taşıyan bu uygulama ile, daha esnek ve rahat bir çalışma ortamı yaratmak hedefleniyor. Kalıpsal bir giyim anlayışından çalışanları uzaklaştırmanın yaratıcılığı artıracığı görüşünde birleşen Demirbank, müşterileri de bankadaki kıyafet uygulamasından haberdar etmeye başladı.

Demirbank Genel Müdürü Hasan Akçakayalıoğlu, "çalışanlarımızı işinin ne gerektiriyorsa onu giyin, siz nasıl giyinmeniz gerektiğine karar verin diyoruz. Ancak bu profesyonelliğe yakışmayan bir giyim tarzı olmamalı" dedi. Hedeflerin müşteri mutluluğu olduğunu belirten Akçakayalıoğlu, müşteri mutluluğu içinde önce çalışanların mutluluk ve rahatının sağlanması gerektiğini söyledi.

Yapı Kredi Bankası Özkaynak Lideri

Euromoney'in geçen yıl sonu verileriyle yaptığı Türk bankacılık analizinde Yapı Kredi Bankası özkaynak büyüklüğü sıralamasında birinci oldu. Euromoney'in Uluslararası Muhasebe Standartları tekniklerine uygun olarak yapılan değerlendirmede bankanın 2 milyar 162 milyon dolarlık özkaynağa sahip olduğu belirtildi.

TEB'e 80 Milyon Dolarlık Sendikasyon Kredisi

Türk Ekonomi Bankası (TEB), yurtdışı bankalardan 80 milyon dolarlık sendikasyon kredisi sağladı. Bankadan yapılan açıklamada, kredinin 7 banka öncülüğünde gerçekleştirildiği belirtildi. Açıklamada, başlangıçta 50 milyon dolar seviyesinde başlatılan sendikasyon çalışmasının piyasalardan gelen talep üzerine 80 milyon dolara sabitlendiği ve bu kredinin müşterilere ticari finansman sağlanması yönünde kullanılacağı belirtildi.

Görüşler

BİROL KOVANCILAR

Celal Bayar Üniversitesi, İ.İ.B.F. Maliye Bölümü Araştırma Görevlisi

Çevre Vergilerinin Gelişimi, Teorik Temelleri ve Sahip Oldukları Özellikler

I- GİRİŞ

Gortaya çıkış nedenleri, kapsamı ve biçimleri farklı olsa da dünya'nın tüm ülkelerinde çeşitli çevre sorunlarının yaşandığı ve bu sorunların ulusal sınırları aşarak küresel bir tehdit oluşturduğu bilinmektedir. Yerkürenin küresel olarak ısınmasında olduğu gibi, yeryüzündeki su kaynaklarının yok olmaya başlaması, ozon tabakasının incilmesi, yağmur ormanlarının yok olması, çölleşme, hava ve su kirliliği ve benzeri birçok çevre sorunu kapsamında, yasal düzenlemeler teme-

lindeki mevcut konvansiyonel araçlar yetersiz kalmış ve yeni alternatif araçlar arasında çevre vergileri ve vergisel araçlar kullanılmaya başlanmıştır. Çevre vergilerinin artan bir şekilde kullanılmaya başlanmasında birçok faktör etkili olmuştur. Bunlar arasında özellikle, daha etkin ve verimli çevresel araçlara gereksinim duyulması, yeni gelir kaynaklarının aranması, vergi sistemlerindeki değişim gerekliliği ve mali reformlar ile birlikte birçok amacı bir arada sağlayabilecek araçların araştırılması gibi nedenler öncelikli olarak sayılabilir.

Günümüzde, özellikle 1980'lerin ikinci yarısından itibaren gittikçe yoğunlaşan bir şekilde, çevresel vergi araçları oluşturulmakta, varolan vergilerin de bu yönde hassasiyete kavuşturulmasına çalışılmaktadır. Özellikle enerji ve fosil kaynaklı yakıtlar gibi özellik gösteren mallar ile diğer ürün ve tüketim vergileri, yapıları itibarıyla çevresel konuları hesaba katacak şekilde oluşturulmaktadır. Çevre vergileri gibi piyasa temelli araçların özellikle Kuzey Avrupa'da daha hızlı geliştiği gözlenmektedir. Dünyanın çeşitli ülkelerinde de farklı özelliklere sahip çok sayıda çevresel vergi aracı örneği göstermek mümkündür. Bunların bazıları çok düşük bir düzeyde oluşturulmuş iken, diğer bazıları ise kirleticilerin davranışları üzerinde önemli bir etkiyi taahhüt eden bir oranda ve gelirlerde önemli artışlar yaratacak miktarlarda toplanmaktadır.

Diğer araçlarla karşılaştırıldıklarında uygulama ve oluşturulmaları daha zor gibi gözükse de çevre vergileri, çok önemli üstünlükleri de yapılarında barındırmaktadırlar. Statik ve dinamik etkinliğe sahip olmaları ile birlikte, eşzamanlı olarak kirliliği azaltmak ve vergi sisteminin etkinliğini arttırmak gibi bir "çifte dividend" vaad ettikleri de iddia edilmektedir. Çevre vergilerinin içerdiği bu gibi potansiyel faydalar, akademisyenleri, ülkelere vergi sistemlerini reforme ederek bu tür vergilerin sistem

içindeki ağırlığının artırılmasını tavsiye etmeye itmektedir.

II- Çevresel Vergi Araçlarının Sınıflandırılması

Çevre vergilerini veya daha genel anlamda çevresel vergi araçlarını farklı kıstaslara göre farklı biçimlerde sınıflandırmak mümkündür. Çevre vergileri genel anlamda oluşturulma nedenlerine dayanarak iki türe ayrılabilir. Birinci kapsamda değerlendirilen vergiler, çevre kirliliğinin azaltılmasına yönelik - özellikle kısa vadede- teşvik sağlamaktan ziyade, hükümetlerin çevresel programlarına mali fon temin etmek amacıyla oluşturulmuş olan çevre vergileridir. İkinci grupta ise, öncelikle özendirici işlev taşıyan ve çevre yatırımlarını özendirmek amacıyla kirliliğin temizlenmesi için gerekli marjinal maliyetlerden daha yüksek düzeyde oluşturulan çevre vergileri bulunmaktadır. Bu genel sınıflandırmaya rağmen, çevre vergilerinin kesin olarak hangi amaçla oluşturulduğunun tesbit edilmesi her zaman kolay olmamaktadır (Ekeman, 1998; 46).

Çevre vergilerinin, kirliliğin kontrolü ve azaltımına yönelik olarak, iki genel araca güvendiklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Bunlardan birincisi direkt bir şekilde çevresel dışsallıklarla (kirleticiler emisyonları gibi) ilgiliyken, diğeri, vergi tabanı ve dışsallık (yada kirleticiler

emisyonlar) arasındaki dolaylı ilişkiyi temel almaktadır. Birinci araç, belli bir atık kaynağının emisyonlarının kontrol edilmesinde, kamu yönetiminin bu emisyonların miktarını azaltmak için, emisyonların her birini başına bir vergi koymasının bir çözüm yolu olarak kullanılabilir olduğu düşüncesine dayanır. Çevresel kirliliğin kontrolünde dolaylı vergi oranlarındaki değişimlerin yada daha genel anlamda vergi tabanı ile kirlilik arasındaki dolaylı ilişkinin sözü edilen emisyon vergilemesinin bir alternatifi olarak kullanılabilmesi, ikinci tür vergisel araçları ifade etmektedir. Bu genel sınıflandırmalardan hareketle, çevresel vergi araçlarını, genel olarak beşe ayırabilmek mümkündür (OECD,1996;10):

A– Emisyon / Atık Vergileri:

Hava, su ve toprağa bırakılan atık maddeler ile gürültü emisyonlarının miktar ve içeriği temel alınarak hesaplanan ve bu maddeleri kullanarak çevreyi kirletenlerin emisyon oranlarını azaltma amacı taşıyan vergilerdir (Ekemen,1998;46). Ölçümlenmiş bir emisyon düzeyinin birimi üzerine konulan bu tür vergiler, Pigou'nun dışsallıkların düzeltilmesine ilişkin tartışmalarında tasavvur edilmiş olan vergi tipiyle yakın bir uyum içerisindedir (Smith,1996; 216). Kirlenici atığın ölçümlenmiş miktarı ile doğrudan ilişkili olan bu vergi ödemeleri önemli bir piyasa-temelli çevresel araç durumundadır. Yüksek gözlemlene ve yöne-

timsel maliyetleri nedeniyle, bu tür vergilerin daha çok sabit (noktasal) kirlilik kaynakları için uygun olabileceği bilinmektedir. Birçok ülkede özellikle atıksu alanında kullanılmasına rağmen, bu vergilerin kullanım nedenleri, bazı ülkelerde kirliliği caydırmak, diğer bazılarında ise kirliliğin azaltımına yönelik kamu yatırımlarını finanse etmek olmaktadır.

B– Ürün Vergileri:

Emisyonların doğrudan ölçümünün zor olduğu veya olası olmadığı durumlarda, ürün vergileri, emisyon vergilerinin yerini alabilmektedir. Kullanımları sonucunda çevresel zararın ortaya çıkması olası olan ürünlerden alınan vergilerdir. Bir ürün vergisi, ürünlerin içerdiği zararlı madde birimleri üzerinden toplanılabileceği gibi, eğer öncelikli amaç söz konusu ürünün kullanımını azaltmak ise, bu ürünün her birimi başına da toplanabilir. Ürün vergileri, hammaddeler, ara malları yada nihai ürünler üzerine uygulanabilir. Nihai ürünler üzerine uygulandığında genellikle tüketim vergileri yada son-ürün vergileri olarak adlandırılırlar. Kirlilik ile tüketici talebi arasında çok yakın bir ilişkinin olması durumunda bu tür tüketim vergileri daha uygun olabilmektedir. Hammaddelere (örneğin elektrik üretmek için kullanılan kömür) ya da ara ürünlere uygulandığında bu tür vergiler, girdi vergileri olarak ifade edilmektedirler.

C – Vergi Farklaştırması:

Çevresel kirliliğin kontrolünde, tüketim vergileri, satış vergileri veya katma değer vergisi gibi dolaylı vergilerin oranlarındaki değişimlerin, sözü edilen emisyon vergilemesinin dolaylı bir alternatifi olarak kullanılabilmesi, bir diğer tür vergisel aracı ifade eder. Üretim yada tüketim sürecinde çevresel zararları ilişkili olan mallar ve hizmetler çok daha yüksek bir şekilde vergilendiriliyorken, çevre üzerinde faydası olduğuna inanılanlar, kendileri yerine geçebilecek mallardan daha düşük bir oranda vergilendirilebilirler (Smith,1996;216). Kurşunsuz benzinden daha düşük, kurşun içeren benzinden ise daha yüksek vergi alınması bu uygulamanın en sık karşılaşılan örneklerindedir.

D – Vergi İndirimleri:

Kirlilik kontrolünde vergilerin kullanımı, yukarıda belirtildiği gibi, vergi oranlarının artırılması veya azaltılması vasıtasıyla olabileceği gibi diğer araçlarla da yapılabilir. Örneğin, kirlilik kontrolüne ilişkin hassasiyete sahip ekipmanların tesisi durumunda, uygulanan kurumlar vergisi sistemi, söz konusu firmaya, oransal bir azaltım sağlamasına rağmen, hızlandırılmış amortisman imkanlarından yararlanma gibi olanakları sağlayacak duruma getirilebilir. Bir çok ülkede, çevresel duyarlı yatırımlara, kirliliğin kontrolüne yönelik ekipmanların te-

sisine yada bu yöndeki Ar&Ge faaliyetlerine bu tür imkanlar sağlanmaktadır.

E – Kullanıcı Vergisi (Faydalanma Harcı):

Bunlar kirliliğin kolektif yada kamusal düzeltim maliyetleri için yapılan doğrudan ödemelerdir. Genellikle, belediye düzeyinde, katı atıklar ve atık su boşaltımıyla ilgili hizmet alanlarında kullanıldığı görülmektedir. Bu araç vasıtasıyla finanse edilen hizmetlerin, çevresel kalite iyileşmelerine ve su veya toprak gibi doğal kaynakların kirletilmesinin azaltılmasına yönelmesi nedeniyle, faydalanma harçları çevresel vergi araçları içerisinde değerlendirilirler. Ayrıca maliyet telafi edici doğası nedeniyle, "kirleten öder" prensibinin de direkt bir uygulaması durumundadırlar. Bunlarla birlikte bu aracın, asla sulara karışmasına izin verilmemesi gereken belli tür zehirli kirletici maddelerin (örneğin, civa gibi) söz konusu olması durumunda uygun olmayacağı da açıktır (EDIEN,1998; m.4 -s.12-p.13).

Genel olarak söyleyecek olursak, çevresel vergi araçları, ekonomik birimleri olabilecek en etkin yolu takip ederek piyasa sinyallerine adapte olmada serbest bırakmakta, kirliliğin kontrolüne yönelik maliyet minimizasyonu konusunda onların enerjilerini, yaratıcılıklarını ve isteklerini harekete geçirmektedir. Bu doğrultuda vergi yaklaşımının özü,

nasıl yapılacağını kararlaştıran bir merkezi otoriteye sahip olmaktan ziyade, kirleticilere, emisyonlarını azaltmak için teşvik oluşturmaktır.

III – Çevresel Vergi Uygulamalarının Gelişimi ve Kamu Gelir Sistemleri İçindeki Yeri

Son otuz - otuzbeş yıldır hükümetler çevre sorunlarını ele alırken bir araç olarak, yasal düzenlemeleri tercih etmişler, çevresel sorunlarla mücadelede çok yoğun olarak kurullar ve standartlar gibi düzenleyici araçları kullanmışlardır. Yasal yaklaşıma kimi zaman aşırı başvurulmakla birlikte piyasa çözümünü ifade eden vergiler gibi mali araçlar tam olarak kullanılmamıştır. Başlangıçta yasal düzenlemelerin çevresel sorunların hafifletilmesinde önemli başarılar kaydettikleri kabul edilmektedir. Ancak, sonuç yerine araç üzerinde odaklanmaları nedeniyle genellikle yenilikçiliği ve yeni teknolojilerin geliştirilip kullanılmasını destekleyebilmeleri ve yasal boşlukların mevcudiyeti gibi sebepler, yeni alternatif araçların araştırılmasına yol açmıştır. Dolayısıyla, kirlilik sorunlarının çok daha görünür ve basit olduğu 1970'lerde bu araç tek başına işe yararmış ancak yeni gelişmeler farklı özelliklere sahip araçların kullanımını gerekli kılmıştır. Kentlerdeki dumanlı sis, asit yağmurları, aşırı balıkçılık, yeraltı ve yüzey sularının kirlenmesi, hava ve

suyla taşınan zehirli atıklar, ozon tabakasının delinmesi ve iklim değişikliklerine kadar uzanan yoğun ve karmaşık çevresel sorunlar grubu, piyasa yaklaşımına ve bu yaklaşımın araçlarından biri olan vergilere duyulan gereksinimi arttırmıştır.

Vergilerin ve vergilemenin ekolojik amaçla kullanımı fikrine, hükümetler 1980'lerin sonlarına doğru yoğun bir ilgi göstermeye başlamalarına rağmen, fikrin temelleri Arthur Pigou tarafından, 1920'ler de atılmıştır. Pigou, dışsallık ya da konumuz açısından çevresel zarar temelindeki sosyal ve özel maliyet arasındaki farkın kapatılmasında bir yol olarak vergilerin kullanılmasını önermiştir. Fakat denilebilir ki, Pigou'nun bu öngörüsü hükümetlerin pek ilgisini çekmemiş ve 1980'lere değin pek uygulama alanı bulamamıştır. Bu dönem içerisinde kısıtlı uygulamalar olduysa bile, bu uygulamalarda verginin oranı ve miktarı, kirlenme davranışları etkilemeyecek seviyede düşük tutulmuş ve bu tür vergi ve harçlar kamu gelirlerini artırma amacıyla kullanılmıştır (Cairncross,1992;96). Genellikle Avrupa ülkelerinde, kirli su yada aircraft gürültüsü üzerinden alınan, nadiren de hava kirliliği ya da atık boşaltımından vazgeçirmek için kullanılan vergi ve harçlar bu uygulamalara örnek verilebilir. Zaman içerisinde yeni bir takım ılımlı ve gösterişsiz vergiler uygulamaya başlanmış, İtalya'da naylon poşetlere 100 liralık vergi konulmuş, Amerika amba-

lajlama üzerine vergi konulmasını kabul etmiştir.

Endüstrileşmiş batı ülkelerinin bir çoğu özellikle 1980'lerin ikinci yarısından itibaren çevre vergilerine giderek artan bir şekilde ilgi göstermeye başlamışlardır. 1990'lara gelindiğinde ABD'den Japonya'ya Avustralya'dan Avrupa Birliği ülkelerine dek birçok ülke onlarca çevre vergisi çeşidini benimseyerek bu alanda önemli bir aşamanın gerçekleşmesine katkıda bulunmuşlardır. ABD, Danimarka ve Avustralya diğer çevre vergisi çeşitlerini uygulamakla birlikte, ozon tabakasını delen kimyasal maddelerin kademeli olarak kaldırılması amacıyla yasal düzenlemelerle vergileri birleştiren ilk ülkelerden olmuşlardır. Japonya pazar mekanizmalarından çevresel amaçla en az yararlanan endüstrileşmiş ülkelerden biri olmakla birlikte, SO₂ vergisi uygulamaya girişmiş ve bu vergiden sağlanan gelirle hava kirliliği kurbanlarına tazminat verme uygulamasına gitmiştir. Endüstrileşmiş ülkelerde önemli miktarlarda gelir sağlayan ve yaygın olan bir grup çevre vergisi türü motor yakıtlarından alınan vergiler olmuştur. Büyük miktarı benzin satışlarından olmak üzere yılda 170 milyar doları aşan bu gelir, toplam vergi gelirlerinin % 2.6'sını oluşturmaktadır (Roodman, 1997; 217). Hollanda da uygulanan bir vergi sistemi sayesinde ırmak ve göllerdeki endüstri kirliliği 1970'li yılların ortalarından itibaren azaltıl-

mış, ağır metal yayımlarından alınan vergi ve harçların kademeli bir şekilde artırılması hem kurşun, civa ve diğer ağır metal yayımını 1976 - 1991 arasında % 83-97 oranında azaltmış, hem de kirlilik kontrolü donanımları üretiminde Hollanda'nın daha iyi ve ucuz modeller geliştirerek küresel çapta önemli bir pazar payına sahip olmasına katkıda bulunmuştur. Çevresel amaçlı ilginç bir vergi girişimi de 1991 yılında, ABD'nin Louisiana eyaletinde yaşanmıştır. Eyalet hükümeti şirketleri, geçmişte çevre yasalarına uyma oranları, yarattıkları kirliliğe oranla çalıştırdıkları insan sayısı ve benzer bir takım kistaslara tabi tutarak derecelendirmiş ve puanları düşük kalan şirketlerin yeni yatırımlara uygulanan standart vergi indirimden yarı yarıya oranda yararlandırılmaması uygulamasını getirmiştir. Bu uygulama şirketlerin ve iş çevrelerinin yoğun baskılarıyla 1992 yılında feshedilmiştir (Roodman, 1997; 215). Çevresel amaçlı ürün vergileri uygulamaları gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkelerde giderek artmıştır. Bu tür uygulamalardan biri yoğun bir şekilde Danimarka'da gerçekleştirilmiştir. 1994 yılı başında Danimarka hükümeti birçok yeni ve kirlilikle ilişkili ürün vergisini uygulamaya koymuştur. Vergilendirilen ürünler, böcek zehirlerinden, yeniden yüklenebilir nikel kadmiyum pillere, kloroflorokarbon ve halon gazlarını içeren ürünlerden, ampullere ve ev içi kullanılan

plastik ve kağıt gereçlere kadar geniş bir yelpazeyi ifade etmektedir.

Her ne kadar çevresel amaçlı bir enerji vergilemesinin ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkilerinden kuşku duyulmaktaysa da enerji sübvansiyonlarının kaldırılması ve çevresel açıdan zararlı enerji kullanımının vergilenmesi ülkeler açısından ekonomik ve çevresel açıdan uygun bir politika olarak düşünülmeye başlanmıştır. Yıllardan beri enerjii ağır bir şekilde vergilendiren Almanya ve Japonya bunun iyi birer örneği olarak kabul edilebilir. Sözgelimi, 1995 yılında benzin fiyatlarının Almanya'da % 78'i, Japonya'da ise % 53'ü vergi ile izah edilmesine rağmen, bu iki ülkedeki enerji produktivitesi, enerjinin hala sübvansiyon edildiği Rusya ve Çin'den yaklaşık on kez daha büyüktür ve aynı zamanda karbondioksit emisyonu yoğunluğu da çok daha düşüktür (The World Bank, 1997;32).

Çevre vergilerinin gelişimi konusunda, özellikle bazı Kuzey Avrupa ve Avrupa Birliği ülkelerinin çok önemli rollere sahip olduğu bilinmektedir. 1980'li yıllarda bazı Kuzey Avrupa ülkeleri, fosil kaynaklı yakıtların kullanımından kaynaklanan karbondioksit miktarı üzerinden toplanacak olan karbon vergilerini tartışmaya başlamış, bunun bir parçası olarak sera gazı çıktılarının azaltılmasına yönelik girişimlerin söz konusu olmuştur. Finlandiya ve Hollanda'da 1990 başlarından itibaren, İsveç'te ise Ocak 1991'den itibaren

fosil yakıt kaynaklı karbon yayımlarına karbon vergileri uygulanmaya başlanmış ancak bu vergiler başlangıçta, enerji kullanımında büyük kaymalar yaratacak kadar yüksek olmamıştır Avrupa Topluluğundan 12 çevre bakanı, Eylül 1990'da Roma'da toplanarak tüm Avrupa Birliği ülkeleri için geçerli olacak çevre vergileri olasılığını görüşmüş, bir anlaşma sağlayamamalarına rağmen, bu toplantı çevre vergileri konusunu Avrupa'nın politik gündemine taşımıştır (Brown & Flavin & Postel, 1997;130). 1991 yılında İsveç dünyanın ilk çevre vergisi kaymasını gerçekleştirerek, toplam gelir vergilerini 1,65 milyar dolar düzeyinde azaltırken SO₂'ye ton başına 3050 dolar, CO₂'ye 1995'te ton başına 120 dolar düzeyinde vergi ve çevre harçları getirdi. Bu gelişmenin ardından 1993 yılında Avrupa Komisyonu, üye ülkelerin enerji kullanımı ya da karbon yayımları üzerine çevre vergileri uygulamaları ve bu vergilerden elde edilecek gelirle ücret vergilerindeki düşüşün finanse edilmesini resmi olarak önermiştir. Bu önerinin altında, çevresel vergilerin, çevresel iyileşmelerle birlikte, işgücü üzerindeki vergi yükünün çevresel vergilere kaydırılmasıyla istihdam sorunlarını da azaltabileceği yönündeki beklentiler yatmaktaydı. Bu gelişmeler doğrultusunda özellikle 1991 yılı sonrasında çevresel vergileme eğiliminin, iki ana kategoriye ayrıldığı söylenilebilir. Bir grup ülkede, vergi yükünün gelir yada tü-

ketimden çevre vergilerine kaydırılmasının ekonomi içerisindeki yapısal problemleri azaltabileceği inancıyla, "Yeşil Vergi Reformları" adıyla anılan reformlar uygulanmıştır. Bu grup içerisinde bulunan, İsveç, Danimarka, Finlandiya, Norveç ve Hollanda gibi ülkelerde vergi sistemleri radikal bir şekilde ve bütünüyle reforme edilmiş, çevre ile ilgili düşünceler vergi reformlarında önemli rol oynamıştır. İkinci gruptaki ülkeler, çevresel vergilere daha küçük ölçüde başvurmuş olan, Avusturya, Almanya, Belçika, Fransa ve İsviçre gibi ülkelerdir. Bu ülkelerde de yeni yada varolan çevresel vergi araçlarının kullanımı artmasına rağmen, bu uygulamalar kapsamlı bir vergi reformundan daha kısıtlı bir çerçevede olmuştur. Avrupa Birliğinde enerji ve diğer çevresel vergilerin toplamı, 1980 yılında GSMH'nin % 2.1'ini ifade ederken 1993 yılında 15 üye ülkenin ortalaması olarak % 2.7'ye ulaşmıştır. Toplam vergi gelirlerinin oranı olarak 1980'de bu tür vergilerin toplamı % 5.7 iken 1993 yılında % 6.7'ye ulaşmıştır. Norveç'te çevreyi etkileyen vergiler olarak kabul edilebilen motorlu araçlar ve enerji ile kirlilik üzerindeki tüm vergiler 1980'de toplam vergilerin % 5.9'unu oluşturuyorken 1992 yılında bu oran % 8.2 olmuştur (OECD, 1997; 29). Kuzey Avrupa ülkelerinden Danimarka'da 1993 yılında toplam çevresel vergi gelirleri kamu gelirleri içerisinde % 7.3,

GSMH içerisinde ise % 3.7 paya sahiptir (The World Bank, 1997; 28).

Endüstrileşmiş ülkeler dışında, doğu blokunun dağılmasıyla piyasa ekonomisiyle yeni tanışan geçiş ekonomilerinin bazıları da şaşırtıcı bir şekilde, adeta dünyanın en gelişmiş ekolojik vergilerini yaratmakta ve özellikle Çin, Estonya, Polonya ve Rusya gibi ülkelerin uyguladığı kirlilik vergileri örnek sistemler oluşturmaktadır. 1980'lerin başında Çin'de bir tür kirlilik vergisi sistemi kanunlaştırılarak, tüm ülkeyi kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Bu kirlilik vergisi sistemine göre, atık sudaki 29 kirletici, endüstriyel atık gazlar içindeki 30 kirletici madde ve endüstriyel katı atık, gürültü ve radyoaktif atıkların tümü vergiye tabi tutulmuştur. Bu sistemden elde edilen gelir 1986 yılında 1.2 milyar Yen iken 1993'te 2.7 milyar Yen'e ulaşmıştır. Şu anda kirlilik vergisi gelirleri kirliliğin kontrolüne yönelmiş tüm sermaye harcamalarının % 15'lerini sağlamakta ve yerel çevre koruma birimlerinin düzenleyici faaliyetleri için özel bir fon kaynağı oluşturmaktadır. Sistem, düşük oranlara ve zayıf yaptırımlara sahip olduğu, vergi ve harçların çoğu durumda kirlilik kontrolünün marjinal maliyetlerinin altında olduğu ve enflasyona endekslenmediği yönünde eleştirilmesine rağmen, sistemin kamu gelirlerini arttırmak için halen önemli bir potansiyele sahip olduğu da belirtilmektedir (The World Bank, 1997; 27). Polonya'da çevresel ver-

gilere 1970'lerden bu yana başvurulmasına rağmen, bu vergilerin oranlarındaki önemli artışlar 1987 yılından sonra gerçekleştirilen düzenlemelerle sağlanmış ve Polonya kirlilik vergileri dünyanın en yüksek vergileri arasına girmiştir. Bu tür kirlilik vergilerinden elde edilen gelirler, Polonya'da 1993 yılında, devlet bütçesinin % 1.6'larına ve ülke GSMH'sinin % 0.5'ine ulaşmıştır (Zylicz, 1994; 2-3).

Orman kaynaklarının değerinin altında fiyatlandırılarak aşırı sömürülmesine ve kamusal refah kayıplarına sebep olunması durumuyla sıklıkla karşı karşıya kalan orman bakımından zengin gelişmekte olan ülkeler, daha fazla ekonomik rant elde etmeye ve orman kaynaklarının korunmasına yönelik olarak vergileri kullanmaya başlamışlardır. Kosta Rika, Brezilya ve Malezya gibi ülkelerde, ormancılık ve orman ürünleri üzerinde yeni vergisel düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin, Brezilya'da Minas Gerais hükümeti 1980'lerde tüm orman ürünü çeşitleri üzerine % 3 oranında bir vergi getirmiştir. Bu değişim, doğal ormanlardan sağlanan ve ormanların yok olmasının ana nedeni olan odun ve mangal kömürü üzerine diğer orman ürünlerinden çok daha yüksek bir vergi konulmasıyla sonuçlanmıştır. Sürdürülebilirliğe yönelik girişimler ise vergi indirimi mekanizması yoluyla teşvik edilmiştir. Kosta Rika'da ise 1986 yılında ülke ormancılık kanunlarında yapılan re-

vizyon, ormancılık vergi ve harçlarında değişiklikleri getirmiş, kerestelik ağaçların değeri üzerine % 10'luk vergi getirilmiştir (The World Bank, 1997; 35).

Tüm bu aktarılan ülke uygulamalarıyla birlikte, küresel iklim değişimine yönelik uzun vadeli bir çözüm aracı olarak karbon vergilerinin önemli bir potansiyele sahip olduğu yönündeki düşünceler çevresel vergileme konusunda, uluslararası düzeyde gelişmeleri ortaya çıkarmıştır. 1992 yılında yapılan Rio Yeryüzü Zirvesinde imzalanan İklim Değişimi Hakkında Çerçeve Anlaşması, tüm ülkelerde özellikle karbon yayımlarıyla ilgili olmak üzere uygulanacak küresel bir çevresel verginin, tasarlanması ve yürürlüğe sokulması için gerekli uluslararası yasal ve politik mekanizmayı büyük oranda sunmuştur. Bu gelişme bize çevresel vergi uygulamalarının artık ulusal özelliğe sahip olmaktan çıkıp küresel bir niteliğe doğru yöneldiğini göstermektedir.

Aktarılan birçok örnekte, uygulanan vergi tarifeleri davranışta önemli değişimler yaratamayacak denli düşük ve daha çok, bir çevre programı ya da belirlenen diğer amaçlar için mütevazı bir gelir yaratmak için kullanılmaktadır. Bu genel eğilime rağmen, uygulamada bazı kayda değer istisnalara da rastlanmaktadır. Kurşunun anfizemle ve çocuklarda zekâ seviyesinin düşmesiyle nedensel bir bağlantısı bulunduğu yönündeki tıbbi kanıtlar,

benzindeki kurşunun etkilerinden kurtulmak yada bunun etkisini en aza indirmek için vergilerin kullanımını getirmiştir. Malezya, kurşunlu benzinin kullanımını azaltmak amacıyla , kurşunsuz benzinden % 2.8 oranında daha pahalı olmasını sağlamış ve kurşunsuz benzinin pazar payının 1991'den sonra % 0'dan % 60'lara ulaşmasına yol açmıştır. İngiltere, Tayland ve bir çok ülkede de bu gibi uygulamalar mevcut olmuştur. Örneğin İngiltere'de kurşunlu benzinden yüksek oranda vergi alınması, kurşunsuz benzinin Nisan 1989'daki % 4'lük pazar payının Mart 1990'da % 30'a yükselmesini sağlamıştır (Brown & Flavin & Postel,1997; 127- Roodman, 1997; 215). 1989 yılında, ozon koruma politikasının anahtar bir unsuru olarak, Amerika Birleşik Devletlerinde ozon delici madde ürünleri üzerinden vergi alınmaya başlanmıştır. Vergi oranı ilk olarak birim başına 1.37 Amerikan Doları olarak belirlenmişken, 1995 yılında bu 5.35 Dolar'a çıkartılmıştır. Yılda 0.45 Dolar artışlara da karar verilmiştir. Ayrıca vergi 1989 yılında sekiz kimyasal madde için uygulanıyorken, 1990 yılında kimyasal madde sayısı yirmiye çıkartılmıştır. Vergi uygulaması sonucu en önemli ozon delici maddelerin üretimini vergi öncesi düzeye kıyasla yarıdan daha az bir düzeye düşmüş, vergiden beklenen teşvik edici etki gerçekleşmiştir. Bu etkisi yanında vergi Federal Hükümet için değerli bir gelir kaynağı

da olmuştur. Yıllık gelir getiri düzeyi 1990'da 360 milyon Dolar olarak başlamış, 1994 yılında düzenli artışlarla beraber 1 milyar Doları aşmıştır (World Bank,1997;31).

IV- Çevresel Vergilemenin Teorik Çerçevesi ve Pigouvian Vergi Yaklaşımı

Vergilerin bir çevresel koruma aracı olarak kullanılabilmesi fikrine, ekonomistler uzun zamandan beri destek vermişlerdir. Birçok iktisatçı için, ciddi dışsallıkların olduğu durumlarda vergiler gerçek fiyatlara ulaşmak için en etkin mekanizmadır. Bunun nedeni, vergilerin, fiyatların marjinal sosyal maliyeti içerik şekilde oluşmasına katkıda bulunabilmeleridir. Dışsallıkların içselleştirilmesi yoluyla, vergilerin refah çıktılarını artırabilmesi ya da düzeltilebilmesi yönündeki misyon Pigou'ya kadar dayandırılabilir.

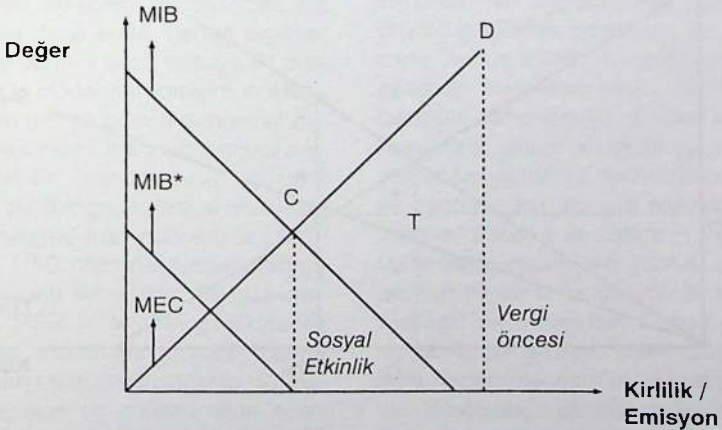
Özel ve sosyal maliyetler / faydalar arası farkları giderme ve sosyal optimuma ulaşmanın bir aracı olarak vergilerin kullanılabilmesi fikri ilk olarak Pigou tarafından ileri sürülmüştür. İngiliz ekonomist Arthur J. Pigou, The Economics of Welfare (Refah Ekonomisi) adlı kitabında, çoğu birey ve işletmenin diğerlerine maliyet yükleyen kararlar verdiklerini ve buna rağmen yükledikleri maliyetlere karşılık herhangi bir engelle karşılaşmadıklarını vurgulamış ve çözüm olarak da hükü-

metlerin maliyet yükleyenlerin verdikleri zararın tam maliyetini karşılamalarını sağlayacak vergiler getirmesini savunmuştur. Üretim süreçlerinde çevreye önemli miktarlarda duman ve kükürt yayan kömür yakan fabrikaları ele aldığımızda, fabrika yakınında yaşayanların hem sağlıklarının bozulması hem de sahip oldukları mülklerin değerinin düşmesi gibi önemli maliyetlerle karşılaşacakları açıktır. Benzer bir durumun sebep olduğu dumanlı sislerin İngiltere'de 1873-1892 yılları arasında en az 2000 kişinin yaşamına mâl olduğu tahmin edilmektedir (Roodman, 1997; 211).

Pigou'nun vergi çözümü sayesinde bu tür kirleticiler, daha temiz

üretim yolları bulmaya ve ödedikleri vergi nedeniyle ürün fiyatlarını yükseltmeye yönelecekler bu da tüketicileri bu ürünü daha etkin bir şekilde kullanmaya ya da başka alternatifler aramaya zorlayacaktır. Böylece, fiyatların ekolojik gerçeği yansıtması ve gerçek (doğru) düzeyde oluşması sağlanmaktadır. Pigouviyan vergi, fiyatların tam maliyetleri yansıtacak şekilde oluşmasını sağlayarak, sosyal olarak optimal kirlilik düzeyini belirleyen marjinal çevresel zarara tamamiyle denk olacak düzeyde oluşturulan vergidir. Böyle bir verginin kullanımı, dışsallıkların içselleştirilmesi vasıtasıyla, fiyatların marjinal sosyal maliyete daha yakın bir seviyeye ulaşmasını sağlamaktadır. Sonuç, sıfır kirlilik düzeyi değil

Şekil 1

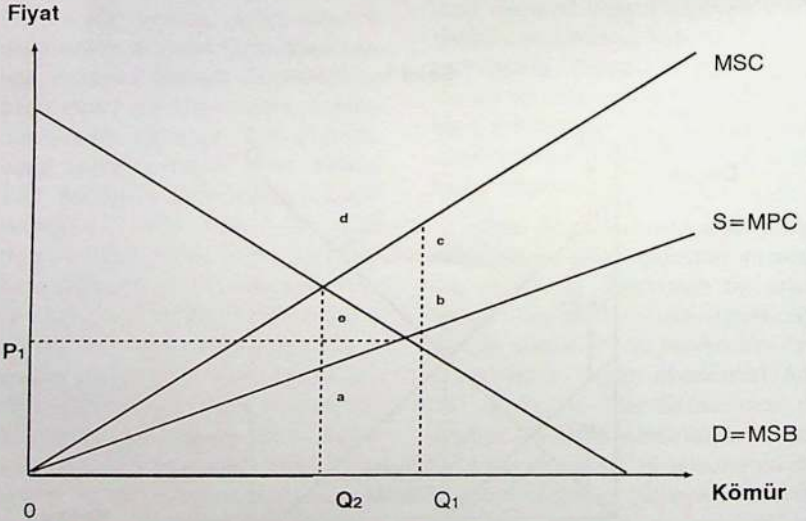
Kaynak: (EDIEN, 1998; Mod. 3, Ses. 18, s. 10).

fakat kirlilik azaltımından sağlanan marjinal faydanın kendi marjinal maliyetine eşit olduğu ya da alternatif bir şekilde, marjinal zararın (sosyal maliyetler) bir malın üretiminden sağlanan marjinal faydaya eşit olduğu optimal bir düzeydir (EDIEN, 1998; Mod. 3, Ses. 18, s.9).

Şekil-1, firmaların sıvı ya da emisyon şeklindeki atıklarını dışarı yayması ya da atması dolayısıyla artan maliyet ve faydaları göstermektedir.

Marjinal içsel fayda (*MIB*) doğrusu, firmanın çeşitli emisyon düzeylerinde yaydığı atıkları dolayısıyla elde ettiği marjinal faydayı göstermektedir. Firmalar, faydaları özel maliyeti aştığı sürece atık yaymaya devam edeceklerdir. Çevresel politikanın uygulanmaması durumunda firmalar, herhangi bir ilave emisyonun fayda sağlayamadığı *B* noktasında atık yayacaklardır. Pigouvian Çözüm; sosyal olarak optimal düzeydeki marjinal sosyal maliyete eşit olacak şekilde, kirliliğin her birimini esas alan bir vergiyi önermek-

Şekil 2

tedir. Böyle bir verginin çevresel politikanın bir aracı olarak kullanılması, firmaların atık yayma dolayısıyla sağladıkları marjinal faydayı azaltacak ve böylece şekildeki Marjinal İçsel Fayda doğrusu, *MIB*'ne kayacak ve firmalar sosyal açıdan etkin emisyon düzeyi ile uyumlu olan *A* noktasında atık yayma vasıtasıyla denge noktasına gelecektir (EDIEN, 1998; Mod. 3, Ses. 18, s. 10).

Şekil 1'de açıkladığımız bir Pigouvian verginin işleyişini de aşağıdaki Şekil-2'den hareketle analiz etmemiz mümkündür:

Kirletici bir madde için (örn; kömür) talep eğrisi, marjinal sosyal fayda eğrisi (*MSB*) tarafından ifade edilmektedir. Zaman ve işletme maliyetlerini, kirletici madde üretiminin marjinal özel maliyetleri (*MPC*) tasvir etmektedir. *MPC* (marjinal özel maliyet) rekabetçi bir piyasada arz eğrisini ifade eder. Denge noktası, arz ve talebin denk olduğu P_1 fiyatıyla Q_1 miktarının kesişim noktasıdır. Bu denge piyasa dengesini belirtir ve kirletici maddenin dışsal maliyetlerinin var olduğunu gözardı eden bir dengedir. Dışsal maliyetlerin, marjinal özel maliyetlere eklenmesi, *MSC* (marjinal sosyal maliyet) doğrusunu verecektir. Sosyal optimum $MSB = MSC$ 'yi gerektirecek ve Q_2 arzulanan kirletici madde miktarına ulaşılmış olacaktır. Bu nedenle, aşırı bir miktarı ifade eden özel dengenin sebep olduğu durumu düzeltmek için kirletici madde-

nin her birimi üzerine ek bir vergi konulacaktır. Bu, da büyüklüğünü ifade eden ek vergi ile Q_2 miktarı için ortalama maliyet Q_2d' 'ye yükselecektir. Böyle bir durumda ürünün miktarı Q_1 'den Q_2 'ye gerileyecek, vergi dolayısıyla kullanılan birim azalacaktır. Q_2Q_1 miktardaki azalmadır. Talep eğrisi altındaki Q_2Q_1bd alanı faydalardaki azalmayı, *MSC* eğrisi altındaki Q_2Q_1cd alanı ise maliyetlerdeki azalmayı ifade etmektedir. Maliyet azalışı, fayda azalışından *bcd* alanı kadar büyükdür. Bu alan, Pigouvian verginin net faydasını göstermektedir. Pigouvian verginin bu tür bir analizi sosyal bir iyileşmeye nasıl yol açtığını daha açık hale getirebilmektedir.

Pigouvian vergi yaklaşımının teorik ve pratik alanda bazı problemlerle karşı karşıya kaldığı belirtilebilir. Öncelikle böyle bir verginin oluşturulması ve uygulanması, içinde önemli güçlükleri barındıran bir süreçtir. Ayrıca, kirletici bir endüstrinin çıktısının vergilendirilmesi, bu endüstrinin daha kirletici girdileri kullanmasına engel oluşturamayacak ve bu yönde bir etkinsizlik ortaya çıkabilecektir. Bu gibi zorlukların dışında, Baumol ve Oates'in Pigouvian vergi çözümüne yönelik olarak belirttikleri enformasyon ile ilgili zorluklar da mevcuttur. Onlara göre, böyle bir çözüm, kirlilik dolayısıyla neden olunmuş marjinal zararın ölçümünü gerektirebilecektir. Teknoloji sabit olsa bile, etkilenmiş insan sayısı geniştir ve etkiler ge-

nellikle elle tutulamaz ve ölçülemez olabilecektir. Böylece, ölçümüne ihtiyaç duyulan marjinal zarar mevcut bir düzey değil optimumu ifade eden varsayımsal bir zarar düzeyi olabileceğinden böyle bir çözümün etkinliği zedelenebilecektir. (Brent, 1996; 114).

V- Çevre Vergilerinin Etkinliği'ne İlişkin Düşünceler: Güçlü ve Zayıf Yönleri

Her çevresel problem, tek bir aracın seçiminden ve kullanılmasından ziyade, farklı stratejilerin ve araçların bir arada kullanımını gerektirecek şekilde, farklı özelliklere sahiptir. Bu özelliklerin bir kısmı fiyat elastikiyeti, ikame olanakları, teknolojik yenilik potansiyeli gibi piyasa ile ilişkili unsurları kapsıyorken, diğer bir kısmı, çevresel zararın kendisiyle ilgilidir. Bu doğrultuda, tek tip bir politikanın tüm sorunlara en iyi çözüm olamayacağını hatırd tutmak gerekir. Çevresel vergi araçları da bu hükmün dışında değildir. Bu tür teşvik temelli politika araçlarının da güçlü ve zayıf yönleri vardır. Her çevresel vergi aracının, kendi sınırlamalarını ve kendi etkinliğini, çözümlenmesi amaçlanan kirlilik probleminin türüne ve özelliğine bağlı olarak taşıyacağı söylenilebilir. Vergi araçlarının güçlü yönleri onlara daha fazla güvenmeyi teşvik edecek derecede üstünlük taşıırken, diğer yaklaşımlar

ve araçlar kadar işe yaramadıkları çok çeşitli durumların da mevcut olduğunu söylemek gerekir.

A- Çevre Vergilerinin Cazibesini Arttıran Güçlü Yönleri:

Çevresel kirliliğin kontrolüne yönelik, kabul görmüş diğer yaklaşım ve araçlar ile karşılaştırıldıklarında çevresel vergi araçları gibi piyasa temelli araçlar uygulanma ve oluşturulmaları daha zor olmasına rağmen temelde birçok üstünlüğü yapılarında barındırırlar. Bunlardan önemli bir kısmını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

1- Emisyon vergileri yada diğer piyasa temelli kirlilik kontrol yaklaşımları lehinde başlıca argüman, bunların, standartlar gibi düzenleme temelindeki politikalara nisbeten, daha maliyet etkin kirlilik azaltımlarını gerçekleştirebilme olanağına sahip olmalarıdır (Smith, 1996; 221). Eğer uygun bir düzeyde oluşturulmuşlar ise emisyon vergileri firma ve bireylere kirlilik azaltımını asgari maliyetle yapabilecekleri noktada seçme şansını sunarlar ve böylece belli bir kirlilik kontrol düzeyini, düzenlemelerden daha düşük ekonomik maliyetle başara bilirler. Bu genelde "statik etkinlik" olarak bilinir. Sonuç olarak vergi araçları kendi kendine düzenleyiciler ve daha düşük maliyetleri ortaya çıkarabilirler.

2- Çevresel vergi araçlarının temel avantajlarından bir diğeri daha iyi ve yeni, teknik ve teknolojilerin geliştirilmesi konusunda güçlü bir teşvik sağlamalarıdır. Emisyon vergileri yaklaşımını esas alan bir politikanın tercih edilmesi durumunda, firmanın AR&GE çabaları, onun kirlilik kontrolü ile ilgili maliyetlerinde (azaltım maliyetleri artı vergi ödemeleri) daha büyük bir azalmaya yol açacaktır. Vergi uygulanması firmayı otomatik olarak, marjinal azaltım maliyeti fonksiyonunu aşağı doğru çekmek için fırsat buldukça emisyonlarını azaltmaya yöneltecektir. Bu nedenle firmaların yeni kirlilik kontrol tekniklerinden kaynaklanan potansiyel maliyet tasarrufları vergi yaklaşımı altında çok daha büyüktür. Vergi yaklaşımının özü, nasıl yapılacağını kararlaştıran bir merkezi otoriteye sahip olmaktan ziyade, kirleticilere emisyonları azaltmak için en iyi yolu kendilerinin bulmalarını sağlayacak bir müşevviği temin etmektir (Field, 1994; 227). Ayrıca bu konuda vergi teşvikleri şeklindeki araçların, kirliliği azaltıcı ekipmanların tesisi durumunda kullanılabilirdiği ve Ar&Ge harcamalarına vergisel avantajlar sağlanabileceği gibi örnekler de eklenirse bu araçların teşvik edicilik özelliğinin çok kuvvetli olabileceği söylenilebilir.

3- Emisyon vergileri ve diğer çevresel vergiler kirleticilerin yaptıkları faaliyetlerinin çevre üzerindeki etkilerini hesaba katmalarını sağla-

yarak nisbi fiyatları değiştirebilirler. Kumanda ve kontrol tedbirleriyle karşılaştırıldıklarında, daha esnek oldukları ve kirleticileri piyasa sinyallerine uyumda serbest bıraktıkları söylenilebilir. Her bireysel üretici veya tüketici yükselen maliyetlere nasıl uyarlanacağına kendi karar verecektir. Örneğin, yayımlara getirilecek bir vergi, kimi fabrikalarda kirlilik kontrol araçlarının kullanılmasına, kimilerinde üretim süreçlerinin değiştirilmesine ve kimilerinde de ürünlerin daha az atık yaratacak şekilde yeniden tasarlanmasına yol açacaktır. Yasal düzenlemelerin tersine çevre vergileri piyasanın güçlü yönlerini korumakta, bir düzeltme vergisi şeklinde fiyatları bir faaliyetin gerçek maliyetini yansıtacak şekilde düzenleyerek, piyasanın işleyişini geliştirebilmektelerdir (Brown & Flavin & Postel, 1998;126).

4- Çevresel vergilerin bir gelir potansiyeline sahip olması ve hükümetlere bu gelirlerin kullanımında birçok farklı harcama tercihi olanağı sunmaları bir diğer avantajları olarak kabul edilebilir. Çevresel vergiler, kumanda ve kontrol stratejilerinden daha maliyet etkin ve çevresel açıdan verimli iken aynı zamanda da standartlar yaklaşımıyla yapılamayacak bir şekilde, kamu gelirlerini artırıcı özelliklere de sahip olmaktadır. Bu gelirlerin bir kısmı yönetim maliyetleri ve verginin uygulanma maliyetlerini karşılamak amacıyla kullanılabilir. Diğer bazı araçların kullanılması durumunda genel-

likle yönetsel maliyetler çevresel vergiler için olduğundan daha yüksek olabilir ve hükümet bu maliyetleri, tahrip edici olabilecek diğer vergi gelirlerini artırarak sağlayabilir. Yani, standart koyma temelinde bir aracın tercihi, kamu gelir kaynaklarına ihtiyaç gösterir. Oysa vergileme şeklinde bir araç bizzat kamu gelirlerinin artırılmasına imkan tanımakta ve hükümetlere çeşitli kamu politikalarının uygulanması için kaynak teşkil edebilmektedirler.

5- Kirlilik sadece birkaç büyük işletmeden ziyade birçok birey ve işletmenin dahil olduğu milyonlarca kararın bir sonucu olarak düşünüldüğünde, vergiler gibi ekonomik araçların, bu milyonlarca kararı, diğer araçlarla yapılamayacak bir şekilde etkileyebilme olanağına sahip oldukları bir gerçektir.

6- Çevre vergilerinden sağlanan gelirlerin kullanılması için hükümetler açısından, bütçe açığının azaltılması ve çevresel yada diğer harcama programlarının desteklenmesinden, bozucu etkilere sahip gelir, ücret veya harcama vergilerinin azaltımına kadar çok sayıda alternatif mevcut olacaktır. Çevresel vergiler şiddetli kirlilik düzeylerini hafifletmek ve aynı zamanda tüm vergi sisteminin etkinliğini arttırmak gibi bir "çifte dividend" vaad ederler. Çevresel vergi gelirlerini kullanma vasıtasıyla, hükümetler bir taraftan çevresel kalite iyileşmelerine ulaşıyorlarken diğer taraftan da daha az tahrip edici bir yolla kamusal gelir

sağlayabilmekte ve sermaye, gelir yada ücretler üzerinden alınan vergilerin sebep oldukları özel davranışları bozan ve bunun neticesinde etkinlik kayıplarına sebep olan çarpıtıcı etkileri hafifletebilmektedirler.

B- Çevre Vergilerinin Eleştirilen Zayıf Yönleri:

Çevresel vergi araçlarının, kirliliğin kontrolüne yönelik bu gibi üstünlüklerine rağmen bir takım zorlukları da yapılarında barındırdıkları söylenilebilir. Bunlardan önde gelen birkaç tanesini şu şekilde sıralayabiliriz;

1 - Verginin doğru düzeyde ve etkin bir şekilde oluşturulması, optimal kirlilik düzeyinin tanımlanması, marjinal fayda ve marjinal maliyet eğrilerinin tahminlerini gerektirir. Marjinal zarar fonksiyonu bilinmiyorsa izlenecek bir strateji, vergi düzeyinin gelişi güzel belirlenmesi ve bunun ortam kalite düzeyini geliştirme bakımından etkisinin izlenerek vergi düzeyinde ayarlamalar yapılması şeklinde olabilir. Bu, uzun dönem doğru emisyon vergisi düzeyini bulma konusunda başarılı bir yaklaşım kabul edilebilir. Ancak böyle bir yaklaşımın çok önemli sorunları da ortaya çıkartabileceği açıktır. Böyle bir vergiye ilk aşamada uyum sağlayabilmek için kirleticiler çok çeşitli, uzun vadeli ve çok yüksek ön maliyetlere sahip olan kontrol araç ve teknolojilerine yatırım yapabileceklerdir. Şayet bu ya-

tırım süreci içerisinde, yetkililer, etkin vergi oranını bulmak için bu metodu kullanarak yeni bir vergi oranını yürürlüğe sokarlarsa, hem bu yatırım süreçlerini alt üst edebilecekler, hem de kendilerini bu meseleye odaklanmış bir politik savaşın içerisinde bulabileceklerdir. Bu tür olasılıklar siyasal yapıcıların, toplam azaltım maliyeti ve toplam zarar maliyet eğrilerinin boyutlarını hedefleyen ön çalışmalara itebilecekler (Field, 1994; 226-245).

Bunlarla birlikte siyasal yapıcılar, belli düzeylerde vergi koyduklarında, normal olarak ne kadarlık bir emisyon azaltımının ortaya çıkacağını bilemezler. Bu nokta kirlilik kaynaklarının vergiye cevabının nasıl olacağına bağlıdır ve marjinal azaltım maliyet ilişkilerinin kesin olarak bilinmemesinden kaynaklanan, bir diğer dezavantaj kabul edilebilir.

2- Emisyon vergisine konu olan bir endüstride rekabetin zayıf olması, verginin etkinliğini zedeleyebilecektir. Bir emisyon vergi programında temel varsayım, rekabetçi baskıların, firmayı maliyetlerini en aza indirmek için elinden gelen her şeyi yapmaya yönlendireceği yönündedir. Dolayısıyla emisyon vergisine konu olan bir endüstride, şayet rekabet varsa, vergi, firmaları vergiyi tolere etmek için emisyonlarını azaltmaya yönelecektir. Tabiidir ki, rekabetin zayıf olduğu durumlarda firmaların vergiye cevabı bu yolla olmayabilecektir. Bu konuda yapılan çalışmalardan birinde,

rekabetçi bir endüstrideki firmaların, kirlilik azaltımlarının etkin seviyesini ortaya çıkarabilecek düzeyde oluşturulan bir çevresel verginin, umumiyetle, bir monopol durumu mevcut olduğunda etkin olmayacağı ve bu durumun toplumsal refah kayıplarına sebep olabileceği savunulmuştur. Bunun tersine olarak, Oates ve Strassmann bu sonucun doğruluğuna ilişkin yaptıkları bir deneysel araştırmada, monopollerin vergi sonucu yapmış oldukları çıktı (üretim) sınırlaması davranışının toplumsal açıdan refah maliyetlerinin oldukça küçük ve bu tür bir Pigouvian vergilemenin etkinsizlik düzeyinin önemsenmeyecek bir seviyede olduğunu bulmuşlardır (Oates & Strassmann, 1984; 29-46).

3- Verginin konusu ve matrahı ile çevresel zarar arasındaki bağın zayıf olduğu durumlarda, çevresel vergi, kirleticilerin davranışlarını değiştirmede etkili olmayabilir ve daha çok, piyasa aksaklığının nedeni haline gelebilir. Çevresel vergiler, emisyonlar, sıvı veya katı atıklar gibi kirleticilerin kendisi ya da çevresel dışsallıklarla ilgili ürünler üzerinden toplanabilirler. Çevresel bir verginin, çevresel zararda etkin bir azaltıma yönelik etkinliği, verginin kontrol edilmesi hedeflenen çevresel zararlar arasındaki bağın yakınlık derecesine bağlıdır. Emisyon vergisi sistemiyle çevresel amaçlı bir ürünlerin vergilendirilmesine dayanan sistem arasındaki tercihte, bu bağ konusu önem kazanır. Emis-

yon vergisi durumunda bu bağ, doğrudandır, fakat bir ürün vergisi durumunda bağlantı büyük bir olasılıkla dolaylıdır ve verginin tasarlanması ile sonuçlarının tahmini çok karmaşık bir durum almıştır. Kirillik harçları olarak da bilinen kirletici atıkların kendileri üzerinden alınan vergiler, kirleticilerin yol açtıkları kirliliği azaltmaları için maksimum düzeyde teşvik ve esneklik sağlayacaktır. gerektiğinde bir tür cezalandırma uygulayacak şekilde direkt olarak uygulanmaktadır ve bundan dolayı da girdiler ya da nihai ürünler üzerindeki dolaylı vergilerden daha etkin oldukları söylenilebilir (EDIEN, 1998; Mod. 3, Ses. 18, s. 10). Çevresel amaçlı dolaylı vergiler ise, kirletici atık maddenin kendisinin sınırlandırılması için herhangi bir teşvik sağlamamakta sadece daha az girdi kullanımını ya da daha az nihai ürün üretimini (tüketimini) sağlayabilmektedir. Arz ve talep elastikiyetlerine bağlı olarak, kirlilik harcının bir kısmı ya da tümü nihai malın fiyatına yansıtılmış olabilir. Ayrıca, bir emisyon vergisinin etkinliğinin artırılması için bu verginin niçin başlatıldığına dair bilginin kirleticilere verilmesi sağlanmalıdır. Bu doğrultuda kirleticiler verginin niçin uygulanmaya başlandığını, mevcut tüketim ve üretim formlarının daha az kirletici alternatiflerinin ne olduğunu bilmelidirler (OECD, 1996; 20).

4- Cari atıklar temelindeki vergiler, ürünler üzerindeki vergilerden anlamlı bir şekilde daha yüksek yö-

netim ve uygulanma maliyetlerini ve sorunlarını içerebilirler. Her hangi bir vergi sistemi, üzerine vergi konacak unsur hakkında doğru bir enformasyonu gerektirir. Bu doğrultuda, vergi şayet emisyonları vergilendirecekse, makul maliyet sınırları içerisinde bu emisyonların ölçümlenebilir olması gereklidir. Bu açıdan bakıldığında, emisyonların geçişkenlik özelliğinin izlemeyi güçleştirmesi, belli ölçüm teknolojilerinin maliyetli ve kıt oluşu ile yüksek kaliteli izleme ve raporlama prosedürlerinin yokluğu gibi nedenler emisyon vergilerinin yaygınlığını ve etkinliğini engelleyen unsurlar olarak kabul edilebilir. Ayrıca kirleticiler bu tür bir emisyon vergisine ilişkin ödeme emirlerini aldıklarında, ölçümleme verilerinin sıhhatli olmadığı veya teknik zayıflıkların varlığı gibi hususları ileri sürerek vergi miktarına itiraz edebilecekler ya da yasal veya yasa dışı yollardan vergi faturalarını azaltma eğiliminde olabileceklerdir (Field, 1994; 226-246).

Üretim ya da tüketimi kirlilik dışsallıklarına yol açan girdi ve nihai ürünler üzerindeki vergiler her ne kadar dolaylı ve bu nedenle de daha az etkin görünüyorsa de, varolan vergi sistemlerinin idari prosedürüne güvenme avantajına sahiptirler. Kaynakların gözlenmesi ve emisyon yada sıvı atıkların düzeylerinin ölçülmesine ihtiyaç duyulmaz ve kolayca toplanabilirler (EDIEN, 1998; Mod. 3, Ses. 18, s. 11). Ancak, şu da bilinmelidir ki, te-

melde aynı tür içerisinde gösterilen çevresel zarar açısından farklı etkilere sahip olan- hammadde ve ara malları üzerine aynı tarzda bir çevresel verginin uygulanması, aksi yönde teşvikler ve çarpıklıklarla da sonuçlanabilir. Bu tür bir problemin çözümü, diferansiyel bir vergi yapısının uygulanması olabilir. Bu duruma, kurşunlu ve kurşunsuz benzine ayrı vergi oranlarının uygulanması örnek olarak verilebilir. Burada amaç, kirlitici ürünlerin, çevre-dostu ya da daha az kirlitici ikameleriyle yer değiştirmesini teşvik etmektir. Sonuç olarak, emisyonlar üzerine doğrudan vergi koymanın imkansız olduğu yada pratik gözükmediği, makul bir maliyetle emisyonların ölçülemediği ve izlenemediği durumlarda, emisyonlar dışındaki unsurların üzerine vergi konulması ikinci en iyi hareket tarzı olarak yorumlanabilir.

5- Daha yüksek vergi oranları, kompleks vergi yapıları ve yönetsel mekanizmaları gerektirirken, düşük bir vergi, çevresel duyarlı davranışın oluşturulması için yeterli bir teşvik sağlamayabilmektedir. Vergi ne kadar yüksek ise kirlilik azaltımı o denli fazla olacaktır şeklinde bir düşünce doğru olarak nitelenebilir. Ayrıca, sürekli düzenlemelere ve yönetsel mekanizmalara ihtiyaç duyması gibi nedenler, siyasal yapıcılar standartlar yaklaşımını tercih etmeye itmektedir.

6- Çevresel vergilerin etkinliği bir diğer açıdan, çözmeye yöneldik-

leri çevresel sorunun coğrafi kapsamına da bağlıdır. Sözgelimi sisli dumanın önlenmesine yönelik vergi düzeyleri şehirden şehire farklı olabilir. Ama sera gazı yayımları gibi küresel sorunların çözümüne yönelik bir vergi, tüm dünyada tekdüze şekilde kurumsallaştırılması durumunda etkin olarak işleyebilecektir. İdeal olarak, kirliliğin lokal olması durumunda emisyon vergileri en uygun gözüküyor iken çevresel amaçlı ürün vergileri bu vergilere alternatif olabilmektedir.

7- Çevresel vergi araçlarının genellikle azalan oranlı (mütedenni) olmaları ve zenginden çok fakirlerden alınmaları, özellikle endüstrileşmiş ülkelerde, gelir dağılımını daha da bozucu olabilir. Bunun nedeni, en yoksul kesimin parasının büyük bölümünü, daha fazla kirlilik ve kaynak kullanımını gerektiren ihtiyaçlara harcamasıdır. Gelişmekte olan yada az gelişmiş ülkelerde ise, yoksullar imal ürünleri fazla kullanmayabilmekte ve bu nedenle çevre vergileri daha çok orta ve üst sınıfları etkileyabilmektedir. Çevresel vergilerin eşitsizlikleri arttırmasını önlemek için siyasal yapıcılar, vergi yasalarının genel müterakkiliğini aynı anda göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Sözgelimi, hükümetler yine mütedenni olan ücret ya da satış vergilerini azaltarak ya da gelir vergilerini daha müterakki hale getirerek, çevre vergilerinin yoksullar üstündeki etkisini asgariye indirebilirler (Roodman, 1997; 222).

8- Çevresel vergiler nedeniyle şirketlerin maliyetlerinin, aynı tür vergilerle karşılaşmayan yabancı rakiplerinin maliyetlerinde hiçbir artış olmamasına rağmen artması durumunda, bu vergilerin mazur gösterilmesi güçleşebilecektir. Uzun vadede ülkelerin benimseyebilecekleri en iyi çözüm özellikle asit yağmuru, ozon tabakasının delinmesi ve küresel ısınma gibi uluslararası sorunlara hitap ettikleri durumlarda, uyguladıkları çevre vergilerini uyumlaştırmak olabilir. Böyle bir çözüme kadar, ülkelerin şimdilik, uluslararası ya da bölgesel serbest ticaret anlaşmalarına ters düşebilmesine rağmen, ithal ürünleri vergilendirme ve ihraç edilen ürünlere vergi indirimini sağlamaları yönünde politikalar benimsemeleri bir çözüm yolu olabilir.

9- Çevresel vergilerle ilgili büyük vergi sistemi değişimlerinin, hükümetler tarafından, çevre koşullarının izin verdiği derecede yavaş gerçekleştirilerek, insanların geçiş sürecine uyum göstermelerinin sağlanması büyük önem taşımaktadır. Çevre vergileri, kaynak dağılımını değiştirecek, bir takım endüstri çeşitlerinin tamamen ortadan kalkmasına yol açabilecektir. Bir kısım bölgesel yada küresel çapta endüstrilerin ve ekonomilerin çökmesi işçilerin işsiz kalmasıyla sonuçlanabilecektir. Bu gibi sorunlardan kaçınmak için vergisel araçların kademeli bir süreçte uygulanarak, işletmelerin kirliliğin yoğun olduğu faaliyet-

lerden kademeli olarak başka faaliyetlere - sözcümlü kağıt üretiminden, kağıt geri kazanımına -sancısız bir şekilde- geçişi sağlanabilir (Rodman, 1997; 224).

10- Politik süreçle ilgili olarak, çevresel vergi araçlarından zarar görecektir tarafların, genellikle kazançlı çıkacak taraflardan daha iyi örgütlenmiş ve mali açıdan daha iyi durumda olmaları, bu aracın etkinliğini kısıtlayan dengesizliklerden bir diğeri olmaktadır. Çevresel vergilere gelen politik destek son derece zayıf kalabilmekte, vergiden zarar görecektir büyük imalatçılar ve enerji üreticileri gibi gruplar vergi aleyhine kampanyalar başlatarak, yeterince bilgilendirilmemiş bir kamuoyunu hükümet aleyhine yönlendirebilmektedirler. Böyle bir sorunun aşılmasında, çevresel vergiler nedeniyle vergi yükünü arttırmak yerine, diğer vergileri azaltarak vergi yükünü çevre vergilerine kaydırmak şeklinde bir yaklaşım etkili olabilecektir.

11- Çevresel politikanın bir aracı olarak vergilerin kullanımı, mali ve çevresel politikaların amaçları arasında çatışmaları ortaya çıkarabilmektedir. Çevresel amaçlara yönelik olarak vergilerin kullanımı vergi sisteminde yeni kurumsal düzenlemeleri ve geçmişten günümüze vergi politikasına yüklenmiş olan prensiplerin temelli bir şekilde yeniden değerlendirilmesini gerektirebilir. Her ne kadar politika yapımcılar vergi sistemlerinin diğer ilkelerden ziyade maliyet etkinliği ve gelir arttı-

rıcılığı ile ilgilenmekteyseler de, çevresel vergiler özellikle birey davranış yapılarında değişime yol açacak şekilde tasarlanmak durumundadırlar.

SONUÇ

Günümüzde karşı karşıya kaldığımız pek çok çevresel problem, piyasanın kendi başına çevre tahribatını değerlendirme ve hesaba katılmasını sağlamada başarısız kalmasından kaynaklanmaktadır. Piyasa ekonomilerinin en temel kusurlarından biri, satın alma ve kaynak tahsisi kararlarını yönlendirmek için kullanılan fiyatların çevreye verilen zararın tam maliyetlerini genellikle yansıtmamasıdır. Zarar veren taraflar verdikleri zararın maliyetlerini çoğu zaman ödememekte ve bu maliyetler topluma yüklenmektedir. Vergilendirme, bu aksaklığın giderilmesinde, daha yüksek çevresel kalitenin sağlanmasında, çevresel açıdan duyarlı davranışların teşvik edilmesinde ve kirleticilerin bedel ödemelerini sağlama da, etkin bir yöntem ve piyasa temelli güçlü bir araç olarak gözükmektedir. Ekonomistlerin "düzeltme vergisi" olarak nitelendirdikleri çevresel vergiler, fiyatları bir faaliyetin gerçek maliyetini yansıtacak şekilde düzenleyerek, pazarın işleyişini geliştirebilmekte, yeni ve daha az kirleticili teknolojilerin geliştirilmesi için güçlü bir teşvik sunabilmekte, hükümetlere gelir sağlayabilmekte ve vergi sisteminin etkinliğini arttırabilmektedirler. Bu

gibi potansiyel üstünlüklerinin yanı sıra bir takım zayıflıkları da yapılarında barındırdıkları görülmektedir.

Dünya ülkelerinin çoğunda, çevre tahribatının tam maliyetini yansıtmayacak kadar düşük düzeylerde olsalar da, çevresel vergilere doğru önemli bir geçişin yaşandığı belirtilebilir. Dünya üzerindeki pek çok ülkede plastik poşetlerden ve motor yağından, enerji ,karbon yayımları ile çevresel zararlı maddeleri ve üretim süreçlerini ifade eden birçok ürün çeşidine kadar neredeyse her şey için çevre vergileri uygulanmakta ve giderek kendi başlarına birer çevre aracı olarak görülmektedirler. Bunun da ötesinde, çevre vergileri konusunda ulusal sınırlar aşmış ve küresel bir çevre vergisi konusunda uzlaşma arayışları söz konusu olmaya başlamıştır. İçinde bulunduğumuz yüzyılda, çevre sorunlarının artarak devam ettiği düşünülmürse-vergi tarihinde yüz yıl önce gelir, ücret ve satışlara kademeli olarak vergi getirilmesine benzer bir şekilde-vergi sistemleri içerisinde çevre vergilerinin önemini giderek artacağı ve bu durumun küresel vergi yükünde çevrenin korunmasına yönelik bir kaymayı beraberinde getireceği söylenilebilir.

KAYNAKÇA

BAUMOL,W.J.-OATES
W.E.(1988). The Theory Of Environmental Policy. Cambridge : Cambridge University Press.

BLUFFSTONE, Randall-LARSON, Bruce A. (1997). Controlling Pollution in Transition Economies-Theories and Methods. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.

BRENT, Robert J.(1996). Applied Cost-Benefit Analysis. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.

BROWN Lester R. - FLAVIN, Christopher - POSTEL,Sandra (1997). Gezegemizi Kurtarmak-Küresel Ekonominin Çevresel Olarak Sürdürülebilirliği. Çev. Sinem Gül. Ankara: Nurol Matbaacılık, Tübitak-Tema Vakfı Yayınları 4.

BROWN, Lester R.(1997). Dünyanın Durumu 1996. Çev. Sinem Gül. Ankara: Kılıçaslan Matbaacılık, Tübitak - Tema Vakfı Yayınları 3.

CAIRNCROSS, Frances (Ed.) (1992). Costing The Earth - The Challenge for Governments -The Opportunities for Business. Boston: Harvard Business School Press.

CROPPER,M.L.- OATES W. E. (1992). "Environmental Economics : A Survey". Journal Of Economic Literature, Vol. 30.

CUERVO, Javier - GANDHİ, Ved P.(1998)."Carbon Taxes: Their Macroeconomic Effects and Prospects for Global Adoption-A Survey of the Literature"IMF Working Paper, May.

EDIEN, The World Bank. Political Economy of the Environment-

Training of Trainers Workshop. Ankara, Turkey: Sept21 - Oct 1, 1998.

EKEMAN,Ebru (1998). Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Çevre Politikalarının Karşılaştırmalı incelenmesi. İstanbul: İKV Yayın No. 153

FIELD,B.C. (1994). Environmental Economics. New York: Mc. Graw Hill Inc..

GAINES,Sanford E.-WESTİN, Richard A. (1991). Taxation for Environmental Protection. Westport: Quorum Books.

GOULDER, Lawrence H.(1995). "Environmental Taxation and the Double Dividend: A Reader's Guide". International Tax and Public Finance Vol. 2, Number. 2, August.

HEMMING, Richard-MIRANDA,Kenneth (1991). "Kamu Harcamaları ve Çevre". Kamu Harcamaları Rehberi. Ke-young Chu-Richard Hemming (Ed.), Çev: Doğan Cansızlar. Washington: IMF Publications Services.

KAPLAN,Ayşegül (1997). Küresel Çevre Sorunları ve Politikaları. Ankara: Özkan Matbaacılık Ltd., Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları No: 1.

LIGTHART, Jenny E. (1998). "The Macroeconomic Effects of Environmental Taxes: A Closer Look at the Feasibility of Win-Win Outcomes". IMF Working Paper, May.

OATES,W.E. - STRASS-MANN,D.L.(1984). "Effluent Fees and Market Structure". Journal of Public Economics, Vol. 24.

OECD(1993). Taxation And The Environment . France: OECD Publications Service.

OECD(1996). Implementation Strategies For Environmental Taxes. France: OECD Publications Service.

OECD(1997). Environmental Taxes And Green Tax Reform. France: OECD Publications Service.

OECD(1998). Sound Environmental Practices and Tax/Subsidy Policy. Paris: OECD Publications Service.

ÖNCEL,Türkan (1995). "Çevre Koruma Önlemlerine Genel Bir Bakış". Maliye Araştırma Merkezi Konferansları 34. Seri, Yıl 1990/1991, İstanbul: Yayılım Matbaası.

PEARSON, Mark(1995). "The Political Economy of Implementing Environmental Taxes". International Tax and Public Finance Vol. 2, Number. 2, August.

ROODMAN,David Malin (1997). "Çevre İçin Pazardan Yararlanmak". Ed. Lester R. Brown. Dünyanın Durumu 1996. Çev. Sinem Gül. Ankara: Kılıçaslan Matbaacılık, Tübitak-Tema Vakfı Yayınları 3.

SMITH, Stephen (1996). "Taxation And The Environment". The Economics of the Tax Policy. Michael P. Devereue (Ed.).New York: Oxford University Press.

SMITH, Stephen (1995). "The Role of the European Union in Environmental Taxation". International Tax and Public Finance Vol. 2, Number. 2, August.

ŞENER, Orhan (1998). "Allocational Effects of Taxes". Maliye Araştırma Merkezi Konferansları 38. Seri, Yıl 1998, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No:4099.

TURHAN, Salih (1993). " Maliye Politikası ve Çevre Kirliliği". Maliye Araştırma Merkezi Konferansları 35. Seri, Yıl 1991/1992, İstanbul: Gür Ay Matbaası.

WORLD BANK (1997). Five Years After Rio- Innovations in Environmental Policy. Washington: Environmentally Sustainable Development Studies and Monographs Series No. 18.

YAŞAMIŞ,Firuz Demir (1995). Çevre Yönetiminin Temel Araçları. Ankara: İmge Kitabevi.

ZYLICZ,Tomasz (1994). "Pollution Taxes as a Budgetary Revenues in Economies in Transition". 50th Congress of the International Institute of Public Finance-Public finance, Environment and Natural Resources 22-25 August.

Sermaye Piyasası

MUSTAFA BARIŞ

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi YayınYönetmeni

Borsa Yerinde Sayıyor

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) Haziran ayının ilk işlem gününe, Hükümetin piyasaların beklediği mesajları vermesi üzerine toparlanma eğilimi ile başladı. Özellikle, bankacılık ve holding hisselerine gelen alımlar İMKB - 30 hisselerine de yayılınca borsa günü % 3.48 yükselerek kapadı. Fakat ertesi gün Anavatan Partisi Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ın Yüce Divan'a sevk edilmesinden etkilenerek günü düşerek kapadı.

İMKB Haziran ayının ikinci haftasına az da olsa yükselerek başladı. Borsaya taze para girişinin olmaması, koalisyon ortakları arasında devam eden gerginlik; bu haftanın sıkışık ve yatay bir seyir izlemesine yol açtı. Haziran ayı borsacılar tarafından iyi olacak diye tahmin ediliyordu. Fakat taze para girişinin olmaması, ANAP - MHP arasındaki gerginlik, meclisin yavaş çalışması borsayı olumsuz yönde etkiledi. Borsa haftayı geçen haftaki kapanış fiyatlarına göre binde 3 bir başka deyişle 59 puan düşerek kapadı.

İMKB Haziran ayının üçüncü haftasına Anavatan Partisi Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ın, Yüce Divan'a gidip gitmeyeceğini belli edecek olan TBMM

oylaması nedeni ve Danıştay'ın Doğan Holding'in elektrik dağıtım ihalesini iptal ettiği haberlerinin gelmesi ile tedirgin bir şekilde düşerek başladı. Hafta boyunca taze para girişinin olmayışı, yabancıların uzun bir süredir net satıcı konumda olmaları, siyasi arenada devam eden tedirginlik, halka arzlardan dolayı borsadan çıkan paranın bir kısmının tekrar borsaya dönmemesi, Turk-

Tablo 1
Haziran Ayının En Başarılı Hisseleri

Dergi Endeksi Kapsamında	Verim (%)	Diğer	Verim (%)
Ege Gübre	69.23	Park Tekstil	252.00
Şişe Cam	18.12	Ersu Gıda	54.45
Arçelik	14.37	Vakıf Fin Kir.	41.71
Good Year	2.56	Okan Tekstil	39.24
		Akın Tekstil	38.02
		Haznedar Tuğla	36.50
		Koniteks	25.25
		Alternatif Yat.Ort.	23.80
		Mensa Mensucat	23.72
		Yapı Kredi Yat.Ort.	22.22

Tablo 2
Haziran Ayının En Başarısız Hisseleri

Dergi Endeksi Kapsamında	Verim (%)	Diğer	Verim (%)
Anadolu Cam	- 28.08	Sabah Yay.	- 52.72
İzmir D.Ç.	- 18.83	Rant Fin.Kir.	- 52.45
Ecz.Yatırım	- 18.07	T. Kalkınma Bank.	- 41.12
Bağfaş	- 17.50	Alarko Carrier	- 33.33
T. Demir Döküm	- 17.20	Dardanel (Yeni)	- 31.81
Ege Biracılık	- 16.49	Güneş Sigorta	- 29.34
İzocam	- 16.21	Berdan Tekstil	- 28.94
Makina Takım	- 16.12	Dardanel	- 28.57
Koç Holding	- 15.38	Çelebi	- 28.23
Hektaş	- 12.32	Parsan	- 24.32

cell'in halka arzının beklenmesi ve bu nedenle borsadan para çıkması gibi nedenler İMKB'yi olumsuz etkilemeye devam etti. Borsa bu haftayı da % 12.8 kayıpla kapadı.

İMKB'de önceki hafta boyunca devam eden düşüş, Haziran ayının dördüncü haftasında gelen tepki alımları ile durdu. Fiyatların alım için yeterince uygun olması, devam eden siyasi tedirginliğe ve yeterli para girişi olmamasına rağmen borsanın haftayı yükselerek kapamasına yol açtı.

Borsa Haziran ayının son haftasına da sıkışık bir seyirde girdi. Piyasaya nakit para girişinin olmaması, halka arzlardan dolayı piyasadan yüklü para çekilmesi, siyasi arenada yaşanan tedirginlik İMKB'yi olumsuz yönde ekilemeye devam etti. Borsa bu haftayı da % 3.1'lik bir düşüşle kapadı.

Ancak bütün halka arzlar bittikten sonra piyasada bir yükseliş görebiliriz. Temmuz ayının ilk haftasında ki Turkcell halka arzından dolayı piyasadan yüklü para çıkışı olacak. Eğer hükümette ve siyasi kanatta bir sorun yaşanmazsa borsanın yönü yukarı gibi gözüküyor. Bu seviyeler alım için uygun gözüküyor. Yatırımcıların ellerindeki kağıtları satmamalarını tavsiye ediyoruz. Yatırımcılar bu seviyelerden alım yaparak ellerindeki kağıtların maliyetlerini düşürebilirler.

Sıralanan bu etkiler sonucunda "30 Haziran 2000 Cuma" günü kapanış fiyatları itibariyle 14.466,12 puana düşen İMKB Ulusal - 100 endeksinin Mayıs ayı sonuna göre değer kaybı % - 10.73 olmuştur. Yine aynı günkü kapanış fiyatları itibariyle, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi endeksinin, İMKB Ulusal - 100 endeksine göre düşüşü daha az olmuş, Haziran ayında % - 6.47 oranında değer kaybederek 4.520.368,33 puana gerilemiştir. Endeks kapsamındaki 40 hisseden 4 tanesi yükselmiş, 35 tanesi değer yitirmiş ve 1 hisse ise değerini korumuştur. Ay içinde en fazla değer kazanan ve kaybeden hisseler Tablo 1 ve 2'de gösterilmiştir.

Sermaye Artırımları

Mayıs Ayından sonra Haziran ayında da sermaye artırımları devam etmiştir. Tablo 3'te, Haziran ayında sermaye artırımını gerçekleştiren 32 şirketin artırım öncesi ve sonrası sermaye rakamlarıyla, bedelli ve bedelsiz artırımlarının tutarları gösterilmiştir. Sermaye artırımlarının yanı sıra, Haziran ayında 3 şirketin kayıtlı sermaye tavanı artırımları Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından onaylanmıştır. Bu şirketlerin eski ve yeni kayıtlı sermaye tavanları Tablo 4'de gösterilmiştir.

Tablo 3
Haziran Ayında Sermaye Artırımları
(Milyon TL)

Şirket	Önceki Ser.	Bedelli	%	Bedelsiz	%	Yeni Ser.
Adana Çim.	17.943.000	-	-	8.792.000	49	26.735.000
Akbank	250.000.000	-	-	250.000.000	100	500.000.000
Arçelik	40.400.000	-	-	20.200.000	50	60.600.000
Atlantis Yat.Ort.	450.000	-	-	113.000	25	563.000
Beko Elektr.	10.600.000	-	-	5.300.000	50	15.900.000
Denizli Cam	400.000	220.000	55	1.980.000	495	2.600.000
Derimod	500.000	1.500.000	300	1.000.000	200	3.000.000
Doğan Burda	750.000	-	-	1.875.000	250	2.625.000
Döktaş	4.800.000	2.400.000	50	2.400.000	50	9.600.000
Ege Gübre	1.004.000	-	-	1.004.000	100	1.004.000
Egeser Giyim	2.310.000	2.310.000	100	1.155.000	50	5.775.000
Halk Sigorta	12.800.000	-	-	12.200.000	95,32	25.000.000
Hürriyet	62.188.000	0.114.000	-	25.607.000	70	62.188.000
İhlas Ev Alet.	810.000	-	-	1.620.000	200	2.430.000
İktisat Fin. Kir.	3.750.000	1.500.000	40	750.000	20	6.000.000
İzmir D.Ç.	24.900.000	9.960.000	40	27.390.000	110	62.250.000
Merko Gıda	2.038.000	-	-	8.151.000	400	10.189.000
Migros	3.060.000	-	-	6.120.000	200	9.180.000
M. Yılmaz Yt. Or.	250.000	-	-	88.000	35	338.000
Net Holding	12.495.000	12.495.000	100	4.373.000	35	29.363.000
Otokar	2.357.000	-	-	2.356.000	100	4.713.000
Rant Fin.Kir.	2.700.000	945.000	35	1.755.000	65	5.400.000
Sabah Yay.	16.500.000	-	-	16.500.000	100	33.000.000
Selçuk Gıda	1.600.000	3.200.000	150	-	-	4.800.000
Şişe Cam	79.000.000	4.000.000	5,06	1.106.000	1,40	84.106.000
Tekstilbank	20.000.000	-	-	20.000.000	100	40.000.000
Transtürk H.	7.478.000	7.478.000	100	-	-	14.955.000
Tukaş	3.270.000	491.000	15	799.000	24,45	4.560.000
Vakıf Fin.Kir.	4.812.000	-	-	538.000	11,17	5.350.000
Altinyunus Çeşme	351.000	263.000	75	790.000	225	1.404.000
Edip İplik	1.530.000	-	-	6.120.000	400	7.650.000
Yapı Kredi Fin.Kir.	5.706.000	-	-	5.706.000	100	11.411.000

Tablo 4
Haziran Ayında Kayıtlı Sermaye Tavanı Artırımları (Milyon TL)

Şirket	Önceki Tavan	Yeni Tavan
Işıklar Ambalaj	5.000.000	20.000.000
Türk Ekonomi Bankası	27.500.000	100.000.000
Bisaş Tekstil	2.400.000	12.000.000

Tablo 5
İMKB Ulusal – 30 Endeksi Kapsamındaki Değişiklik

Çıkan Hisseler	Giren Hisseler
Finansbank	İş GMYO

Tablo 6
İMKB Ulusal – 50 Endeksi Kapsamındaki Değişiklik

Çıkan Hisseler	Giren Hisseler
Erciyas Biracılık	Aksa
Kardemir	Gima
Kordsa	Global M.D.
THY	İş GMYO
Yapı Kredi Koray	Yazıcılar

Tablo 7
İMKB Ulusal – 100 Endeksi Kapsamındaki Değişiklik

Çıkan Hisseler	Giren Hisseler
Alternatif Bank	Anadolu Hayat
Anadolu Gıda	Gima
Çelik Halat	İş GMYO
Gediz İplik	Karsan Otomotiv
Mudurnu Tav.	Turcas
Usaş	Türk Ekonomi B.
Yasaş	Yazıcılar

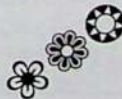
Endeks Kapsamında Değişiklik

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) Yönetim Kurulu yaptığı toplantıda İMKB Ulusal 30, İMKB Ulusal - 50 ve İMKB Ulusal - 100 endekslerinde değişikliğe gitti. Borsa Yönetim Kurulu tarafından alınan karar uyarınca, 1 hissenin İMKB Ulusal - 30 endeksi kapsamından çıkarılması ve 1 yeni hissenin endeks kapsamına dahil edilmesi, 5 hissenin İMKB Ulusal - 50 endeksi kapsamından çıkarılması ve 5 yeni hissenin endeks kapsamına dahil edilmesi; 7 hissenin İMKB Ulusal - 100 endeksi kapsamından çıkarılması ve 7 hissenin endeks kapsamına dahil edilmesi kararlaştırıldı. Bu değişiklikler Tablo 5,6 ve 7'de gösterilmiştir.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi

(Ocak 1974 = 100)

Aylar	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Ocak	12953.90	10382.15	46499.72	66641.02	121282.26	482009.45	970038.69	736963.15	5078678.55
Şubat	9572.27	14056.56	43685.74	72135.19	148672.55	481567.26	870185.89	996300.48	4534752.07
Mart	11006.98	13455.69	36336.97	94874.84	178248.67	449760.66	936427.88	1224154.39	4662632.07
Nisan	10128.12	20399.46	37260.41	109201.43	174945.81	419157.76	1246481.82	1343754.27	5742031.40
Mayıs	9067.92	21856.16	40688.45	112502.77	166514.22	468188.27	1073822.72	1403551.33	4833067.82
Haziran	12297.79	26303.88	52300.27	116528.07	193595.07	526546.21	1187994.27	1288600.47	4520368.33
Temmuz	11754.44	24501.68	59216.98	128087.60	176955.20	568012.42	1210065.312	1457020.55	
Ağustos	11314.53	27193.90	69147.24	110555.47	183969.42	579112.78	737615.22	1352406.47	
Eylül	10310.15	33729.97	68630.14	98538.52	207830.76	779779.25	630484.23	1733920.33	
Ekim	9077.97	34444.97	66413.15	114393.38	238854.42	849700.62	573932.44	1797901.99	
Kasım	9344.20	44519.48	74373.54	96196.98	267385.51	839360.91	703595.71	2336373.64	
Aralık	9744.28	51099.56	71525.29	96450.06	277923.68	956310.79	726072.07	4117624.90	

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış Sermaye (Ödenmiş) (Milyon TL)	Taksim Yılı Kârı (Net)			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1997 (Milyon TL)	1998 (Milyon TL)	1999 (Milyon TL)	1997 (Net)	1998 (Net)	1999 (Net)	Haziran 1999	Nisan 2000	Mayıs 2000	Haziran 2000
1	AKTAS	-	1 000 000	5.026 515	4 794 000	3 310 523	400 00	89 000	275 00	73 000	167 500	170 000	160 000
2	AN-DOLU ÇALI	70 000 000	8 170 000	19 951	174 600	1 117 493	-	1 000	-	2 050	9 900	8 900	6 400
3	ARCELİK	100 000 000	60 600 000	18 931 651	25 647 000	61 253 949	20 00	6 600	60 00	15 000	52 000	40 000	30 500
4	BAĞFAS	10 000 000	2 000 000	2 694 148	2 380 000	2 599 697	50 00	11 000	50 00	12 250	36 000	30 000	24 750
5	BOLU ÇİMENTO	24 788 000	2 746 000	2 343 031	3 369 000	3 983 369	34 56	1 875	24 44	1 475	7 600	4 000	3 500
6	BRISA	25 000 000	7 462 000	11 910 227	11 897 000	13 137 330	78 00	6 500	66 30	9 700	45 000	40 000	38 500
7	CELİK HALAT	5 000 000	997 000	557 593	349 000	312 820	24 00	3 850	12 00	5 300	19 750	14 750	13 250
8	CHISA	16 848 000	16 848 000	3 393 778	6 279 000	10 768 059	100 00	6 700	31 00	3 950	17 250	12 500	11 750
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	-	500 000	12 957 796	8 605 000	-23 969 824	1601 38	310 000	-	270 000	620 000	505 000	485 000
10	DOKTAS	20 000 000	9 600 000	553 279	22 113 000	- 1 550 430	25 00	5 400	-	3 850	17 500	18 250	8 700
11	ECZ-ÇİBAŞI YATIRIM	13 200 000	13 200 000	170 613	-437 000	7 897 837	-	13 000	50 00	2 350	11 250	8 500	6 800
12	EGE BİR-ÇILIK	22 000 000	12 770 000	1 634 173	2 014 000	4 076 935	30 00	23 600	14 00	31 500	55 000	45 500	40 500
13	EGE GÜBRE	2 000 000	1 004 000	166 267	494 000	1 259 177	36 00	7 100	57 99	5 700	14 750	13 000	11 000
14	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	44 352 000	44 352 000	436 225	-32 675 000	-24 922 283	-	12 250	-	5 900	33 500	28 000	25 000
15	GENTAS	3 000 000	1 348 000	1 091 599	1 343 000	1 199 502	-	3 500	10 00	6 700	15 500	13 000	12 750
16	GOOD-YEŞİL	21 000 000	7 945 000	5 277 081	3 237 000	- 4 585 600	25 00	6 300	-	5 600	21 000	19 500	20 000
17	GÜBRE FABRİK-LARI	10 000 000	2 500 000	534 326	953 000	877 200	85 00	17 750	19 00	4 800	19 500	16 250	14 500
18	GÜNEY BİRA	10 000 000	3 841 000	655 540	1 079 000	134 133	30 00	24 000	-	15 500	33 500	29 000	28 500
19	HEKTAS	15 000 000	10 308 000	798 164	820 000	- 2 095 992	22 16	1 950	-	1 175	4 800	3 650	3 200
20	İZMİR DEMİR ÇELİK	62 250 000	62 250 000	639 191	772 000	1 147 456	-	460	-	960	4 650	3 450	1 250
21	İZOCAM	12 000 000	4 500 000	645 739	1 154 000	1 095 371	30 00	2 625	25 00	2 950	11 250	7 400	6 200
22	KARTONSAN	2 700 000	2 025 000	-4 004 058	4 574 000	1 868 731	130 00	12 000	57 75	17 500	40 500	40 000	36 500
23	KAYI DANIŞMANLIK	7 000 000	6 435 000	385 634	617 000	3 688 455	3 00	1 625	40 00	2 850	10 200	8 500	7 800
24	KOC HOLDİNG	250 000 000	64 102 000	14 193 141	27 140 000	42 296 323	20 00	25 000	15 00	26 500	122 500	52 000	44 000
25	KONYA ÇİMENTO	-	2 437 000	960 453	1 966 000	3 156 393	31 50	4 600	50 00	6 200	17 500	14 500	14 000
26	KORDAS	60 000 000	16 036 000	4 690 334	3 361 000	3 421 774	50 00	7 800	24 50	4 700	26 250	21 500	19 000
27	LI-KINA-TAKIL	18 500 000	16 819 000	514 997	960 000	420 697	-	1 250	-	800	1 825	1 550	1 500
28	LİGROS	9 180 000	9 180 000	4 432 806	15 273 000	25 036 772	300 00	330 000	350 00	525 000	415 000	375 000	115 000
29	LİUDURNU TAY	-	3 000 000	537 170	1 424 000	596 293	-	6 200	-	7 300	9 500	7 400	6 800
30	OLU İLKS-	10 000 000	4 066 000	607 905	-694 000	659 712	-	3 500	-	6 000	43 000	13 750	13 500
31	OTOSAN	80 000 000	29 243 000	26 749 851	31 460 000	1 230 503	1200 00	82 000	-	6 800	40 000	34 800	33 000
32	PETROL OFİSİ	100 000 000	60 020 000	21 744 401	31 710 000	70 187 454	350 00	51 000	391 76	180 000	103 000	35 000	32 500
33	PINAR SÜT	15 000 000	5 167 000	1 038 343	1 603 000	3 261 695	90 00	3 400	50 00	5 400	14 000	10 000	10 000
34	S-ARKUYSAN	10 000 000	4 000 000	2 376 541	3 912 000	4 020 727	200 00	13 250	55 00	4 350	23 750	19 500	17 000
35	TELET-S	10 000 000	2 000 000	5 812 207	6 795 000	4 485 080	70 00	13 000	-	27 500	162 500	152 500	136 000
36	TÜRK DEMİR DÖKÜMÜ	15 000 000	10 000 000	2 143 251	546 000	-4 766 215	10 00	3 150	-	1 750	11 000	9 900	7 700
37	T. G. RANTİ E-NK-Sİ	1 000 000 000	260 000 000	60 206 087	150 078 000	161 093 648	-	3 800	-	3 150	10 300	7 600	7 600
38	TÜRKİYE SİSİ VE ÇALI	150 000 000	64 106 000	3 623 854	3 320 000	1 532 313	14 00	3 000	1 40	3 000	10 200	7 700	5 200
39	Y-PI KREDİ B.	-	501 563 000	61 707 502	85 119 000	211 278 596	50 00	3 600	64 00	6 100	18 500	7 600	6 900
40	YASAS	10 000 000	2 835 000	2 106 602	1 426 000	1 057 215	221 00	32 500	9 49	4 300	11 750	11 500	10 250

Görüşler

Prof. Dr. HÜSNÜ KIZILYALLI

Sosyal Güvenlik Reformu

Sosyal güvenlik reformu (SGR) emeklilik yaşı (58-60) üzerinde odaklanmıştır. Kaçak işçiler için bulunan önlem, işverenin önceden bildirimde bulunmadan işçi çalıştıramamasından⁽¹⁾ ibarettir. İşçiden kesilip SSK'na ödenmeyen primler sorununa Vergi Usul Kanunu hükümlerinin haciz vs. uygulaması çözüm değildir. İşçinin sigortalanma hakkını kötü niyetli işverene karşı kullanabilmesi de zordur. Burada resmi denetçilerinin veya SSK'nın başarılı olamayacaklarının kanıtı birikmiş prim borçlarıdır. (Yaptıkları yapacaklarının teminatıdır.) Ayrıca borç biriktikten son-

ra tediyesi güçtür. Prim ve vergi borçlarını biriktirmek Türkiye'de âdet olmuştur (Af veya hileli iflâs-bunun hilesini tesbit güçtür, bu borçlardan kurtulmanın yollarıdır). Bu itibarla prim ödemelerine ay be ay el koymak gerekir. Bunu da ilgili iş kolundaki sendikalar yapabilir, bu ve benzeri konularda onlara yasal olarak görev ve yetki verilmelidir. Sendika görevlileri, iş kolundaki işyerlerinin tümünün her ay kontrol ederek prim borçlarının yatırıldığını tesbit ve ödemeyenler için derhal haciz işlemini başlatabilmeli⁽²⁾ ve kaçak işçiler için de benzer işlemleri, kamu denetçilerinin hak ve

yetkilerine sahip kılınarak, yaptırılmamalıdır.

Emeklilik yaşı sorununu Batıda şöyle, bizde böyle, IMF bunu istiyor tartışması ile çözemeyiz. Nüfus ortalama ömrü, mavi-beyaz yakalı işçilerin ortalama hangi yaşlardan sonra buldukları işyerlerinde çalışmalarının fiilen istenmediği ve hangi yaştan sonra bu kişilerin yeni işe girmesinin imkânsızlaştığı ve işçilerin ortalama refah düzeyini nazara almadan, emeklilik yaşı havadan inme tesbit edilemez.

Ortalama ömür (iş kollarına göre farklı, çünkü yer altı madencilğinde, diğer tehlikeli işlerde çalışanların ortalama ömrü azdır) emekli işçinin bir süre yaşamasına izin vermelidir; çünkü işçinin emeklilik sigorta primlerinin karşılığını almak tartışılmaz hakkıdır. Madencinin ortalama ömrü 60 ise ve siz ona 60 yaşında emeklilik hakkı veriyorsanız bu mezarda emeklilik demektir ve siz onun ödediği ve maliki olduğu prim birikimini (tasarrufunu) gasbediyorsunuz (aileden kalanlar varsa onlara bağlanan kısmi aylıklara tekabül eden bölüm hariç) demektir. Bu gasbın hiçbir bahanesi olamaz. Yaşlı işçilerin verimleri düştüğü için (istisnalar hariç) işe devamları istenmez, ayrılmayı isten atarlar. Bu yaş, işçinin bizatihi niteliklerine, işkollarına, meslek-ustalık nevelerine, yakanın mavi ve beyaz olmasına, cinsiyete göre değişir. Ama işkollarına ve

mesleklere göre ortalamalar vardır. Emeklilik yaşını tesbit yönünden önemli olan, mevcut işte devam halinde çalışmanın sona erdiği ortalama yaştır⁽³⁾ (Çalışma hayatının sonuna tekabül eden yaş, ÇSY).

Emeklilik yaşını yüksek tesbitin bir sakıncası da gençlerin işsizliğini arttırmasıdır. Ayrıca gençlerin iş tecrübesi olmadığı için işe alınmaları tecrübeli işçilere nazaran zordur.

Emeklilik yaşı ÇSY'ndan yüksek olamaz ve işçi sağlığını bozan, tehlikeli iş kollarında (yer altı madenciligi, kunduracılar gibi) emeklilik yaşı daha düşük olmalıdır. Emeklilik yaşı ÇSY'ndan büyükse, aradaki sürede büyük olasılıkla işsiz ve gelirsiz kalacak olan işçi maaşini varsa birikimini temin zorunda kalacak ve çoğu zaman yoksulluğa düşecektir⁽⁴⁾.

Buna karşı iki çare var görünür: (i) işsizlik sigortası ve (ii) özel hayat/emeklilik sigortası. Azami kapsamı 1.5 yıl olan işsizlik sigortasının 50 yaşında işini nihai olarak kaybetmiş, 60 yaşında emekli olacak bir işçiye faydası lâşeydir. İşçinin ilâve olarak özel emeklilik sigortası satın alabilmesi için ücretinin yeteri derecede yüksek olması gerekir ki bu varit değildir. Daha önemlisi, ticari bankaların bile ancak dünyanın hiçbir ülkesinde örneği olmayan (Çiller buluşu) mevduatın tamamının devletçe garanti edilmesi sayesinde⁽⁵⁾ ayakta dur-

duğu bir ülkede güvenilir hayat sigorta şirketleri, bu yüksek enflasyon ortamında, gökten mi inecek? Devlet bir de şimdi özel hayat sigorta şirketlerine de aynı garantiyi mi verecektir? Tabii verecektir! Aksi halde pek çok batık sigorta şirketi ve Özal'ın "bankerzedeleri" ve Çiller'in "bankazedeleri" gibi "sigortazedeler" ortada perişan kalacaklardır. Görülüyor ki özel sigorta şirketleri kanalıyla "mezarda emeklilik" sorununu çözmeye kalkışmanın astarı yüzünden pahalıdır. Dileyelim ki Türkiye bu tuzağa düşmesin.

Özel sigorta gereksinimi ortadan kaldıracak bir öneri, emeklilik yaşını ülke gerçekleri ışığında tesbit ettikten sonra, isteğe bağlı erken emeklilik olanağını getirmektir. Normal emeklilik yaşından 5-7 yıl evvel emekli olmak isteyen aktüarya hesabının ortaya çıkaracağı % 25 civarında eksik emeklilik aylığını peşinen kabullenecektir⁽⁶⁾.

Diğer yandan Türkiye'de de Batı dünyasında bazı ülkelerde olduğu gibi, belli yaşa gelince emekli aylığı ababilmek için bir minimum çalışma süresi veya işgünü sayısını doldurmuş olma şartının aranması hakkaniyet gereğidir.

Devletin bugün SGR için gerekçesi SSK'nın bugün açık vermesi ve açığın zamanla artacak olmasıdır. Buna karşın kaçak işçilerin kayda geçirilmesi yoluyla gelirlerin 1.5 katrilyon TL. artacağı vakiası

açık savını çürütür. Her türlü önlemi alıp kaçağı/kayıbı önlemek devletin yetki ve sorumluluğundadır. İdarenin bu konudaki aczinin cezasını işçinin çekmesi için bir neden yoktur. Ayrıca çıkarılan çeşitli yasalarla, az veya çok tutarda primi peşin veya taksitle ödeyenlere kes-tirme yoldan emeklilik hakkı sağlanmıştır. Bu özel yasalar da sosyal güvenlik kurumlarının (SGK) mali durumlarını çok zaman olumsuz etkilemiştir.

Diğer yandan 1950'den beri nakit fazlası veren SGK'nın fonlarını devlet, bütçe açıkları, yatırımlar ve KİT zarar ve ihtiyaçları için, enflasyon % 30-90 arasında seyrederken % 5 nominal faizle kullanmıştır. SGK'nın tüm nakit fazlalarının % 3-5 reel faizle nemalandırılması lazımdır. Bu kurumların yönetiminde çalışanlar ve emeklilerin hiçbir söz hakkı olmadığı için bu vakıa yıllardır süregelmiştir. Artık SGK'nın yönetim kurullarında çalışanların ve emeklilerin temsil edilmesi ve yönetimin yanlış tasarruflarına karşı idari yargıya başvurma haklarının bulunması şarttır. Bu hükmü içermeyen bir SGR'na reforma denemez.

SGK'nın açıkları (ekonomiye, bütçeye yükleri) ile mahalli idarelerin ve bütçe dışı fonların (BDF) açıklarını karşılaştırmak ilginç sonuçlar verir. 1988'lerde bol ve sağlam gelir kaynaklarına kavuşturulan⁽⁷⁾, istisnalar hariç, yerel ve bele-

diye hizmetlerini çok kötü standartlarda ve eksik miktarlarda sağlayan, fiilen denetimsiz kalan, füzuli harcamalar, israf, rüşvet ve yolsuzluklar, zoraki bağışlar içinde yüzen mahalli idarelerin 1992-1998 dönemi

açıkları yılda ortalama GSMH'nın % 0.41'i iken⁽⁶⁾, SGK'nın açıkları % 0.3'den düşüktür (Tablo). Bütçe dışı fonların ise bu dönemde ortalama açığı GSMH'nın % 1.9'una son dört yılda ise 2.2'sine

Tablo

Kamu Kesimi Finansman Tablosunda Sosyal Güvenlik Kurumları, Fonlar, Kitler ve Mahalli İdareler (GSMH'ya oran olarak)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998 Tahmin	1999 Program
TOPLAM GELİRLER ⁽¹⁾	18.3	18.9	19.8	20.5	21.8	23.0	24.2	24.3
Sosyal Fonlar Geliri ⁽²⁾	-0.4	-0.9	-1.1	-1.7	-2.0	-2.1	-2.4	-2.6
Özelleştirme Geliri	-	-	-	0.32	0.17	0.26	1.26 ⁽⁵⁾	1.23
HARCAMALAR	28.9	30.6	28.0	26.1	30.7	30.9	34.2	33.7
KAMU KESİMİ								
BORÇLANMA GEREĞİ	10.6	11.7	8.2	5.2	8.8	7.6	8.7	8.2
Konsolide Bütçe	4.3	6.7	3.8	4.0	8.3	7.6	7.1	7.0
KİT'ler	3.3	2.4	2.2	-0.2	-0.5	-0.3	1.3	0.8
Mahalli İdareler	0.8	0.8	0.4	0.2	0.2	0.3	0.2	0.2
Sosyal Güvenlik Kurumları	0.2	0.6	0.4	0.6	0.2	0.0	0.0	0.3
Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar	0.7	0.7	0.7	-0.1	0.5	0.1	-0.1	0.05
Fonlar ⁽³⁾	1.3	0.5	0.7	0.6	0.1	-0.1	0.1	-0.1
Fonların Toplam Yükü ⁽⁴⁾	1.7	1.4	1.8	2.3	2.1	2.0	2.3	2.4
Enflasyon Yüzdesi	70.1	66.1	104.6	93.6	80.4	85.6	84.6	69.5 ⁽⁶⁾
GSMH Artışı (%)	6.4	8.1	-6.1	8.1	7.1	8.2	3.8	-5.8 ⁽⁷⁾

(1) Özelleştirme geliri hariç.

(2) Eksi (-) işareti fiiliyatta fonların, bütçeden transferlerle karşılanan cari gelir/kaynak açığına işaret eder.

(3) Bütçe dışı fonlar, eğitim-sağlık gibi sosyal amaçlı fonlar.

(4) Fonların finansman ihtiyacı (iç ve dış kridelerle karşılanan) + cari kaynak/gelir açığı (bütçeden transferlerle karşılanan).

(5) İptal edilen büyük özelleştirmeler nedeniyle bu tahmin iyimserdir.

(6) 1999 Haziranında son 12 aylık artış ortalaması.

(7) 1999 ilk 6 ayında

Kaynak: DPT; Temel Ekonomik Göstergeler (TEG).

eşittir. Bunlara karşın, SGK'nın 1997 ve 1998'de açıkları sıfırdır.

Özal döneminde ihdas edilen, ısrarla bütçe ve mali denetim dışın-da tutulmasına büyük özen gösterilen, her nevi saydamlıktan uzak, ne gibi işler, harcamalar yaptığı belirsiz, ancak medyada devamlı reklam edilen, hesap verme sorumluluğu olmayan fonların hesapları, 1993'ten itibaren tam karanlığa gömülmüştür. DPT yayınlarında bunların artık sadece açıkları verilmektedir. Fonların milli gelire ve verimli yatırımlara katkısı cüz'üdür; bunlara cari harcamaları kontrolsüz aşırı arttırma ve kamu kesiminin kaynaklarını fuzulen bol keseden tüketme eğilimi hakimdir.

Bu karşılaştırma, SGK'nın kötü idaresinden doğan ve son iki yılda sıfırlanan açıkları bahane edilerek emeklilik yaşını yükseltmenin ne derecede irrasyonel/mantıksız olduğunu açıkça gösterir. Devlet çalışanların bizzat kazandıkları hakları, kaynak yok bahanesiyle vermezken, kendine göre önemli bazı amaçlar (tanıtma, SPK, RTÜK, Rekabet Kurulu, Konut Fonu vb.) için çok daha büyük kaynağı, hem de kontrol ve denetim dışı olarak tahsis etmekte bir beis görmemektedir.⁽⁹⁾ Aslında bu bahane temelden geçersizdir, çünkü SGR'nin bütçeye yükü minimaldir ve son 2 yılda sıfırdır.

Şimdi bütün bu nedenlerle, işçilerin hiçbir dahli ve kusuru ol-

maksızın, devletin aldığı yanlış karar ve yaptığı tasarruflar nedeniyle ileride ortaya çıkabilecek kaynak açığını çalışanlara fatura etmesi haklı görülemez. Bütün bu yanlışları bertaraf edecek, kimsenin itiraz edemeyeceği biçimde adaleti tesis edecek bir düzen, her çalışanın ve onun hesabına işverenin ödediği primlere⁽¹⁰⁾ % 3-5⁽¹¹⁾ faiz uygulayarak bulunacak tutarın, emekli aylığını tesbitte baz alınmasıdır. Bu önerinin matematik formülasyonu Ekte verilmiştir. Bu şekilde çalışan kendi ödediği ve onun hesabına işverenin ödemek zorunda olduğu primlerin tam karşılığını almış olacaktır. Bu modelde realistlik emeklilik yaşı ve ihtiyari erken emeklilik imkânları mevcuttur. Bu şekilde hesaplanan maaş bazı emekliler için çok düşük çıkar ve devlet bunları sosyal yardımla yükseltmek gereği duyuyorsa, bu mutlak rakamın tüm emeklilerin maaşına aynen ilave edilmesi hakkaniyet/eşitlik prensibi gereğidir.

Hesaplanan aylığın, bugün ödenene nazaran düşük çıkması halinde kazanılmış haklar sözkonusu olur. Kazanılmış haklar saklı olmalıdır, ancak hakkaniyete uygun olduğu sürece⁽¹²⁾.

Bu suretle hesaplanan emeklilik aylığı, çalışanın birikmiş primlerinin asgari düzeyde nemalandırılması suretiyle hesaplandığı için çalışanın hakkıdır. SGK'ları bu şekilde hesaplanan aylıkları ödedikleri tak-

dirde mali güçlüğe uğrarlarsa, açığın *görev zararı* olarak bütçeden transferlerle karşılanması, şimdikiye kadar açıklanan nedenlerle, normaldir. Bu açığın SGR'nda olduğu gibi çalışana fatura edilmesi açık haksızlıktır.

Devletin yaptığı SGK'ları açık tahminlerinde tabiatıyla benzer aktüarya hesapları yapılmıştır; ancak bu hesaplamalarda hareket noktası olarak bu kurumların halihazırda ellerinde bulunan reel kaynakların yaklaşık sıfır alındığı, çalışanların hakları yerine kurumların mali olanaklarının esas alındığı anlaşılmaktadır.

Bütün bunlara rağmen SGR'ndaki yanlışlıktan dönüleceğini beklemek fazla iyimserlik olur. Çünkü çalışanların 2.5 katrilyon TL. turarında birikmiş (son 2 yıl sıfır nema verilen) zorunlu tasarruf fonlarının (aslında bu para çoktan hayırlı bir maksat için kullanılmış) bir muhasebe işlemi ile yok edilmesi çalışmalarını SGR'nu müteakip hemen başlamıştır.

EK

Emekli Aylıklarının Doğru Hesabı

X_i , i yılında ödenen emeklilik prim tutarını (işveren payı dahil); P_i , i yılının enflasyon oranını; r reel faiz yüzdesini; i çalışılan veya emeklilik yılı öncesi yılları ($i=1,2,\dots, T-1$), $i=1$ =işe girilen yıl, T =emekli aylığı

bağlanan yıl; N işçinin emekli olduğu yıldan (T) sonra kalan ömrünün (yıl); t emeklilik yıllarını ($T, T+1, \dots, N$), $t=1,2, \dots, N$; Y hesaplanan yıllık emekli maaşını, ($T-1$ yılı fiyatlarıyla sabit) gösterir. $T-1$ yılı sonunda birikmiş primleri (Z) $T-1$ fiyatlarıyla hesaplırsak:^v

$$Z = \sum_{i=1}^{T-1} (1 + n + p_i) X_i$$

Sabit fiyatlarla ($T-1$ yılı fiyatları) emekli aylığı Y aşağıdaki denklemden hesaplanır:

$$NY = Z + \sum_{t=1}^N (Z - tY) (1 + r)^t$$

Emekliliğin ilk yılında (T) ödenecek yıllık nominal maaş Y 'dir. Nominal emekli aylığı $T+1$ yılından itibaren bir önceki yılın enflasyon oranında artırılarak hesaplanır.

^v: Burada faizin, yıllık nominal prim toplamına, o yılın enflasyonu ile birlikte, yıl sonunda eklendiği varsayılmıştır. Faiz 3 aylık veya aylık olarak birikmiş tutarlara uygulanabilir. Bu takdirde i 3 aylık veya aylık zaman dilimini gösterir.

DİPNOTLARI

1- Herhalde kaçak çalıştığı denetimle tespit edilenler için işverenin "işe yeni girdiler, bu ay veya yıl, beyan süresi ne ise-bildirecektim" ifadesi ceza kesilmesini engelliyordu. (Vergide 10 gün içinde fatura kesilebilmesinin irsaliyeler üzerinden ceza kesilmesini önlediği gibi.) SSK yasasında bu boşluğun (geç bil-

dirim olanağı ve bunun yolaçacağı aşikâr kaçak işçi çalıştırmasını) yıllardır muhafazası devletin kusurudur. Şimdi bu yasal boşluk nedeniyle SSK'nın hakkı olan primleri toplayamaması ve bu yüzden mali güçlüğü'nün büyümesi devletin kusurudur. O nedenle bu yüzden çıkan SSK bütçe açığının, işçiye, işçi emeklisine çıkarılması (SGR'nda olduğu gibi) haksızdır, mantıksızdır.

2- Sendikacılık toplu sözleşme müzakerelerini yapıp, Mercedes arabalara binmekten ibaret olmamalıdır. Sendikaların bu hizmetleri yapmaları halinde sendikali işçi sayısı artacaktır, ancak bu artışı önleyen her nevi engel kaldırılmalıdır.

3- Yeni bir işe girmek isteyen yaşlıların, yaş nedeniyle reddedildikleri yaş, önceki ortalama yaştan küçüktür. Bir firma 60 yaşına kadar muhasebecilerini çalıştırmaya devam eder ama 55 yaşındaki bir muhasebeciyi işe almak istemeyebilir. Eğer bu örnek ilgili iş kolu ve meslek için ortalama temsil ediyorsa emeklilik yaşı 55 değil 60 olmalıdır. Ama emekli aylığı bağlamak için minimum yaş 50 ise, muhasebeci 50 yaşında işinden emekli olup, yeni bir işe girerek 60 yaşına kadar, hem emekli aylığı, hem de sigorta kesintisiz aylığı alması kendi yararındır. Ama SSK hem çok erken olarak emekli aylığı ödeme, hem de yeni işten prim tahsil edememe yönlerinden zararlıdır. Diğer yandan bu kişiye çifte maaş olanağı sağladığı için, yeni işin getirisi çok yüksektir (emekli aylığı kadar net aylık alıyorsa 2 mislidir). Bu onun çalışma gayretini ve verimliliğini, aynı iş yerinde ondan yüksek net maaş alanlara nazaran yükseltir. (Bu işverenlere, yüksek ücretin verimliliğinde artıracakı gerçeğini göstermelidir. Atatürk döneminde Türkiye'de maaşlar rahat yaşama olanağı sağlayacak kadar yüksek idi.) Yeni işveren açısından ise, SSK primleri ödenmediği için, bu kişinin brüt ücreti (işletmeye yükü) diğer çalışanlardan çok daha düşüktür. Bu itibarla bu kişiye çalışabilece-

ği süre iş verilir. Bu kişi 60 yaş üzerinde çalıştığı sürece *gençlerin işsizliğini* arttırmış olur. Bu durumu düzeltici çare (erken emeklilik) aşağıda incelenmiştir.

4- Enflasyonun olmadığı, ücretlerin yüksek olduğu, kira tutarında taksit ödeyerek konut sahibi olunabilen gelişmiş ülkelerde işçilerin refah düzeyi burada bir sorun yaratmaz. İşçiler ayrıca güvenilir özel sigorta şirketlerinden temin ettikleri hayat-emeklilik sigortasının olanaklarını bu dönemde kullanabilirler.

5- Ama pek çok bankanın bu arada içi boşaltılmıştır ve bunlar Merkez Bankasının himayesinde ve onun kaynaklarını kullanarak yaşamlarına devam etmektedirler. (Bu bankalar kâra geçince de kârlar onların içini boşaltanların olacaktır.) Devletin büyük teşvik, taviz ve kolaylıklar ile kolladığı, zorunlu karşılıklarının, sözde faiz maliyetlerini düşürmek bahanesiyle ve Çillerin buluşu sayesinde minimuma indirdiği (yüksek enflasyon ortamında bunun tam tersini yapmak gerekirken) ayrıca iç borç varlığını çalıştıran banka kesiminden mevduat sigortası için yeteri primi tahsil ettiği şüphelidir. Ama işçi satın alacağı ve karşılığında ne alacağından emin olamayacağı hayat sigortası primlerini fazlasıyla ödemek durumunda kalacaktır.

6- Uluslararası teşekküllerde erken emeklilik olanağı vardır; ayrıca 3-5 yıl çalışmadan sonra ayrılanlar içinde emeklilik yaşını doldurunca emeklilik olanağı vardır. Bir yakın örnek de, ABD'de 1990'lar da büyük şirketlerin, cazip emeklilik paketi sunarak, fazla personelinin işten erken ayrılmalarını sağlamalarıdır. Bu suretle performansı yetersiz personelden sorunsuz kurtulmuş ve gençlere yolu açmışlardır.

7- Devletin devrettiği vergi gelirleri, bütçe transferleri, yolsuz imar işleri vb. karşılığı alınan zoraki bağışlar sayesinde.

8- Bu açıklar fiilen merkezi idarenin kontrolü dışında alınan iç ve dış krediler-

le karşılanırsa da, sonunda bu borçlar İller Bankası vesaire kanalıyla bütçeden yapılacak transferlerle ödenir.

9- Bunlar içinde en yararlı gibi görünen konut fonu bile, az, az/orta gelirli- lere düzenli olarak, uygun şartlı, sağlıklı konut sunacağına ve bu gelir gruplarının binlerce bitmemiş konut yapı kooperatif- lerinden arazisi, projesi düzgün olanları- na tam testek olarak (ıcabında üyelerin kararıyla yönetime el koyarak) işleri sü- ratle tamamlayacağına, bu gibi gelir gruplarının kooperatiflerine alt yapı ve ulaşımı sağlanmış servisli araziler ve işi süratle bitirecek kredi ve teknik yardım tahsis edeceğine, kuş-uçmaz-kervan- geçmez yerlerde, dağ başlarında yükse- len bitişik-nizam, yeşil alansız bloklarda sefertası gibi konutlarda ve hazine arazi- si talan etmiş gecekonducuları sağlıklı yaşam koşullarına bedavadan kavuştur- mak için yapılan toplu konutlarda tüm kaynağını tüketmektedir. (Ayrıca para içinde yüzen belediyeler, iskan ruhsatlı yerlere harcını/parasını aldığı halde gö-

türmediği belediye hizmetlerini sırf se- çimlerde oylarını alabilmek uğruna gece- kondu bölgelerine cömertçe ve bedava- dan sunmaktadır.) *Sonuçta Türkiye, ne- ması sıfır değil negatif, bitmemiş, borç duran çirkın toplu konut blokları ve yazlık silsileleri ülkesi haline gelmiştir.*

10- Burada kasıt hesabedilen prim- lerdir, bunların SGK'na fiilen ödenmiş olup olmaması önemli değildir. Çünkü bu husus çalışanın yetki ve sorumlulu- ğunda değildir.

11- Bu faiz yüzdesinin % 5 olması daha doğrudur.

12- Siyasilere yanlısı kararlarıyla, hakkın suistimali/hakkaniyete aykırı bi- çimde sağlanmış emeklilik "kıyakları" ay- nen mahfuz kalamaz. Bu kişiler şimdide kadar fazladan aldıklarıyla yetinmeli, kâr- dan zararı sızlanma konusu yapmamalı ve bunların aylıkları hesaplama sonucu- na göre tedricen düzeltilmelidir.

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

●
Ciltlenmiş eski sayıları:

- 1991 Yılı Cildi: 11.000.000.- TL.
1992 Yılı Cildi: 11.000.000.- TL.
1993 Yılı Cildi: 11.000.000.- TL.
1994 Yılı Cildi: 11.000.000.- TL.
1995 Yılı Cildi: 11.000.000.- TL.
1996 Yılı Cildi: 11.000.000.- TL.
1997 Yılı Cildi: 11.000.000.- TL.
1998 Yılı Cildi: 13.000.000.- TL.
1999 Yılı Cildi: 15.000.000.- TL.
(Öğrencilere % 30 indirim)

● İSTEME ADRESİ

Binbirdirek Mahallesi Suterazisi Sokak No: 6/2 Sultanahmet - İstanbul
Telefon: (0212) 518 17 32 • Faks: (0212) 518 66 43

Yaşamın tüm keyiflerinde **bir** aradayız.

Potada zaferler Efes Pilsen'le yaşıyor;

kortlarda oyun, set ve maçlar Efes Pilsen'le izleniyor; tiyatrodaki

perdelere Efes Pilsen'le açılıyor;

sinemada gonglar Efes Pilsen'le çalıyor;

bilardo masalarında krepeler Efes Pilsen'le çekiliyor;

konser salonlarında bis'ler Efes Pilsen'le yapılıyor;

Assos'ta tarih Efes Pilsen'le gün ışığına çıkıyor.

Efes Pilsen'in kültür ve sanata katkıları artarak sürecek,

yaşamın tüm keyiflerinde daima bir arada olacağız.

EFES Pilsen'in kültür ve sanata katkıları artarak sürecek.

RENAULT Kangoo
PAMPA

Bir kapımdan girer,
bir kapımdan çıkar!

Kangoo Pampa'm var, her şeyim var. Konforum, emniyetim, özgürlüğüm var. Beş koltuğum, kimsede olmayan iki sürgülü kapım var. Kangoo Pampa'yla istersem bulvarda gezerim; istersem kıra giderim. İstersem sahile inerim, istersem dağa çıkarım. İstersem evin bütün eşyasını yazlığa taşıyım, istemezsem taşımam!

Hidrolik direksiyon, sürücü ve yolcu hava yastığı, sis farları, ABS, www.renault.com.tr

Kangoo Pampa.
Hayal Kapılarınızı açın!

Ayrıntılı bilgi için BİLGİ RENAULT-MAS'ın
(0212) 293 26 26 numaralı telefonunu arayın.

Kangoo Pampa 1.4
Üretici firmamızın, önceden belirtmeden model, renk, teknik özellik, ekinman ve aksesuar değişiklikleri hakkı saklıdır.